

turkické jazyky

klasifikace a vývoj

plán na Is

- témata:
  - turečtina v korpusu
  - shrnutí klasifikace a altajská hypotéza
  - 8/3 volno (ml pryč)
  - jazykový kontakt, jazyková politika, sociolingvistika:
    - osmanština jako kontaktní/smíšený jazyk a debaty o “regionalizaci”
    - dil devrimi (t)
    - jazyková situace v turecku (kurdština a jiné) (t)
    - turečtina mimo turecko (t)
    - jazyková situace ve střední asii (t)
- změna atestace

ještě k turkickým jazykům

- obtížná klasifikace

ještě k turkickým jazykům

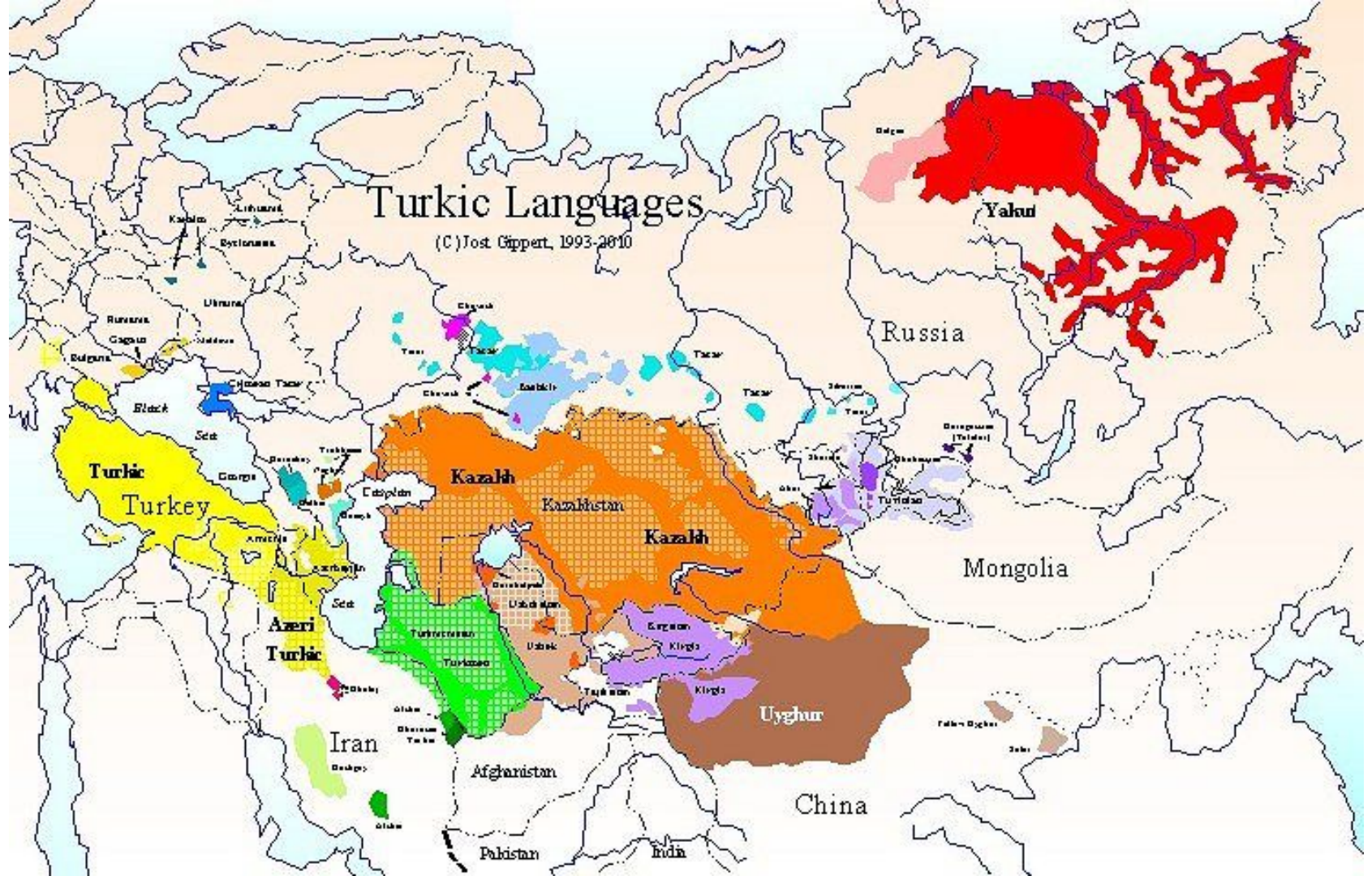
- obtížná klasifikace - proč?

ještě k turkickým jazykům

- obtížná klasifikace - proč?
- divergence a konvergence + kontakt
- od *proto-turkičtiny po současné turkické jazyky
- s využitím komparativní metody a hláskových změn
- na slovech ayak - taş - dokuz - kalan - dağlı

Turkic Languages

(C) Jost Gippert, 1993-2010

větvení

- ogurská (bulgharská) tc: [čuvaština](#) çuvaşça (rotacismus a lambdacismus: tal - tahar)
- obecná turkičtina (common turkic):
  - arghuská tc - [chaladžština](#) halaçça (iniciální h-, mediální -d- hadaq)
  - oghuzská tc - dokuz - ayaq - kalan - dağlı
  - kipčacká tc - toğuz - ayaq - qalğan - tooluu
  - karlucká tc - toqquz - ayaq - qalğan - tağlıq
  - sibiřská tc - tos/toğus - adaq/atax - qalğan - dağlığ

oghuzské

- ázerština + gagauzština + turečtina
- chorásánská tc + turkmenština
- oghuzské dialekty v íránu a afghánistánu (kaškajština - sonqori - afšarština)

- salarština

kipčacké

- balkarština + karačajština + karajmština + krymská tatarština + kumyčtina
- baškirština + tatarština
- karakalpačtina + kazaština + nogajština

karlucké (ujgurské)

- ujurština
- uzbečtina

sibiřské

- dolganština + jakutština
  - sayanská tc: tofalarština + tuvinština
  - jenisejská tc: chakaština + šorština
  - čulymská tc
  - altajská tc
-
- jugurština (žlutá ujugurština) + fuyü

vybrané hláskové změny

- harmonie
- zavřený středový vokál
- kontrast i - ě
- dlouhé vokály
- labiální harmonie
- velární explozivy
- taş - daş

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus
- sampling a zpracování textů pro korpus

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus
- sampling a zpracování textů pro korpus
- druhy korpusů

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus
- sampling a zpracování textů pro korpus
- druhy korpusů
- k čemu je korpus

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus
  - sampling a zpracování textů pro korpus
  - druhy korpusů
  - k čemu je korpus
-
- korpusy turečtiny:
    - tnc: türkçe ulusal derlemi <http://www.tnc.org.tr/index.php/en/>
    - korpusy odtü: <https://ii.metu.edu.tr/metu-corpus-development-group>
    - sezer & sezer - webový korpus: <https://tscorpus.com/>

k vývoji turečtiny

- periodizace - problém (podobně jako klasifikace)
- literární jazyky

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
  - orhonské nápisy
  - stará ujjurská literatura
  - karahanská literatura

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
  - orhonské nápisy
  - stará ujugurská literatura
  - karahanská literatura

üzä kök täñri asra yagız yer kılıntokda ekin ara kişi oğlu kılınmış

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
  - orhonské nápisy
  - stará ujjurská literatura
  - karahanská literatura

öñre ertemiş ötde bu çambudiwip ulušta maharadi atlığ ilig han bar erti

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
  - orhonské nápisy
  - stará ujjurská literatura
  - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
    - stará / střední turečtina (11. + 12.)
    - islám
    - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
    - 3 významné památky

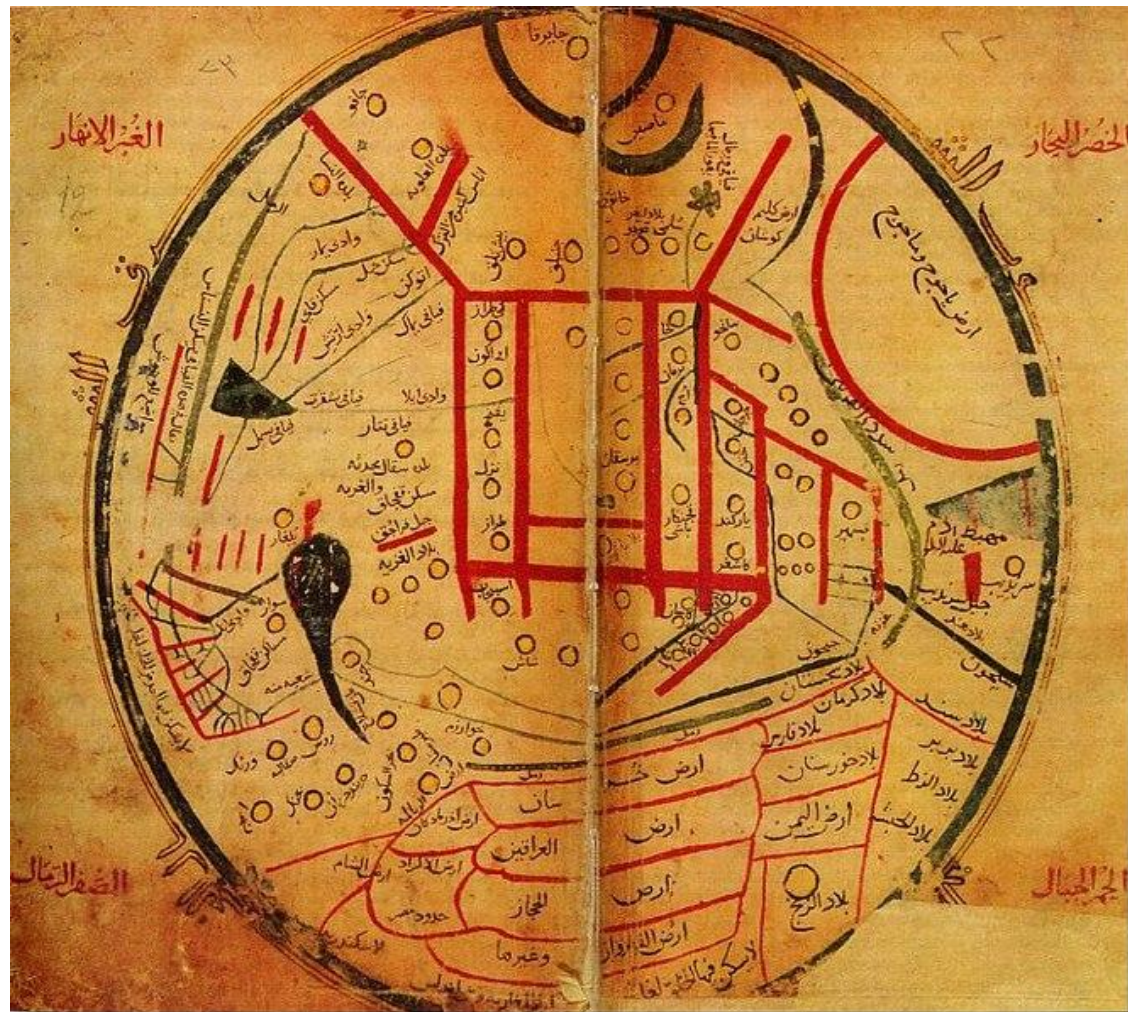
stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
  - orhonské nápisy
  - stará ujjurská literatura
  - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
    - stará / střední turečtina (11. + 12.)
    - islám
    - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
    - 3 významné památky:
      - mahmud el-kašgari: divanü lugatit türk

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
  - orhonské nápisy
  - stará ujjurská literatura
  - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
    - stará / střední turečtina (11. + 12.)
    - islám
    - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
    - 3 významné památky:
      - mahmud el-kašgari: divanü lugatit türk

'UFUZ: oγuz A tribe of the Turks; the Turkmān. They consist of twenty-two branches, each of which has a distinctive brand ('alāma, sima) on its animals by which it is known from the others. The chief of them is: QINIḠ qiniḡ to which our present sultans belong; 0 the brand on their animals is .²

oγuz
N

The second is: QAYIḠ qayiy. Their brand is .

The third is: BA'YUN'DUR: bāyundur. Their brand is .

The fourth is: 'IWA' ewā – with hamza, or else with yā': YW' yewā. Their brand is .

The fifth is: SAL'ḠUR: salḡur. Their brand is .

The sixth is: 'AF:ŠA'R: afšār. Their brand is .

The seventh is: BAKTILY bāktili. Their brand is .

The eighth is: BUK'DUZ: būgdüz. Their brand is .

'UVLA'S' KUVZ: öläs köz "A gently-glancing (*laṭīfa ar-runuwu*) eye," like the eye of a drunken man. Verse:

öläs

BULN'R MYNY 'UVLA'S' KVZ
QAR' MNKYZ QIYZYL' YUVZ
'ANDYN TM'R TVK'L TVZ
BULNA'B YAN' 'UVL QAJ'R

bulnār mīni öläs köz
qara māñin qizil yüz
andin tamar tükäl tüz
bulnāp yana öl qačār

V

"This drunken (*sakrā*) eye captivates me; with a bright face and a charming mole upon it; as if charm dripped from his cheeks; then you flee from me after taking me captive."

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
  - orhonské nápisy
  - stará ujjurská literatura
  - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
    - stará / střední turečtina (11. + 12.)
    - islám
    - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
    - 3 významné památky:
      - yusuf balasaguni (has hacib): [kutadgu bilig](#)

15
مَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
مَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
مَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ تَعِينِ

20
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
25
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ
وَمَنْ لَمْ يَكُنْ بِرَبِّهِ فَكَانَ فِي ضَلَالٍ كَبِيرَةٍ

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
  - orhonské nápisy
  - stará ujjurská literatura
  - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
    - stará / střední turečtina (11. + 12.)
    - islám
    - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
    - 3 významné památky:
      - yökneki edib ahmed: atabetül hakayık

střední kipčachtina

- 13. - 16.
- j rusko a bv
- latinka, arménština, arabština, cyrilice
- 3 zdroje dat:

střední kipčáčtina

- 13. - 16.
- j rusko a bv
- latinka, arménština, arabština, cyrilice
- 3 zdroje dat:
  - codex cumanicus
  - mamlucký egypt
  - arménská diaspora na krymu a v podolí

[Pag. 137] Ave učmakning kabagi

tirilikning agači

jemissing bisgä teyirding

iĥne kačan tuurdûg⁴

Ave Maria kī bisgä

tuurdûg bu ġ^{ch}anda

ani kim tengri tuurur

p^os⁵ nečik aytıpturur

Ave kiz kim kusänč⁶ özä⁷

^{clamasti}
kičkerip sē tengrigä

^{grām (- gratiam) adepta audita es}
soywrġatip isittirding

sösni tengä (sic!) ^{univisti} biriktirding⁸

mater	mar ¹ uī madar	anna
maritus	sukar	er
uxor	xenhalal ² (sic!)	epzi ³ uī činay ⁴
filius	psen ⁵ farxen (sic!)	ogul
filia	ochar ⁶ faxand (sic!)	chex
frater	brar uī bradar	charandas
solor (sic!)	koat (sic!) ⁷	chez charandas
auus	jend	ullu atta
socer	choxeruc	chain
jenerus (sic!)	damad	chuyegu
auunculus	kalu uī hamu	abaga
nepos	bararxada	ynj
amita	am	egazi ⁸
consanguineus	amoxada	tagay ⁹
cognatus	kalu	yexna ¹⁰
nora (sic!)		
amica	mansura ¹¹	oynas uī chuni ¹²
socius	kambax ¹³	ortac uī noga(r) ¹⁴

chorezmská turečtina

- přechod mezi karachanskou a čagatajskou
- zlatá horda
- mix dialektů

čagatajština

- osmanština střední asie
- fluidní konstrukt, dvě pojetí
- timur lenk > klasické / vrcholné období
- ali šir nevayi
- babür
- pronikání regionalismů a rozpad na lokální variety

čagatajština

- osmanština střední asie
- fluidní konstrukt, dvě pojetí
- timur lenk > klasické / vrcholné období
- ali šir nevayi
- babür
- pronikání regionalismů a rozpad na lokální variety

čagatajština

- osmanština střední asie
- fluidní konstrukt, dvě pojetí
- timur lenk > klasické / vrcholné období
- ali šir neyayi
- babür
- pronikání regionalismů a rozpad na lokální variety

Ve hünersiz Türknîñ sitem-zarîf yigitleri âsânlıqqa bola Fârsî elfâz bile nazm ayturğa meşğül bolupturlar. Ve fi'l-ħaķîķa kişi yahşı mülâhaza ve te'emmül kılsa, çün bu lafzda munça vüs'at ve meydânıda munça füşat tapılır, kirek kim munda her suħan-güzârlıĝ ve faşıħ-güftârlıĝ ve nazm-sâzlıĝ ve fesâne-perdâzlıĝ âsânraq bolĝay, ve vâķîf âsânraqdur. (Levend 1965–8: iv. 203)

čagatajština

- osmanština střední asie
- fluidní konstrukt, dvě pojetí
- timur lenk > klasické / vrcholné období
- ali šir nevayi
- babür
- pronikání regionalismů a rozpad na lokální variety

köz birle qaşırn yaxşı, qapağırn yaxşı

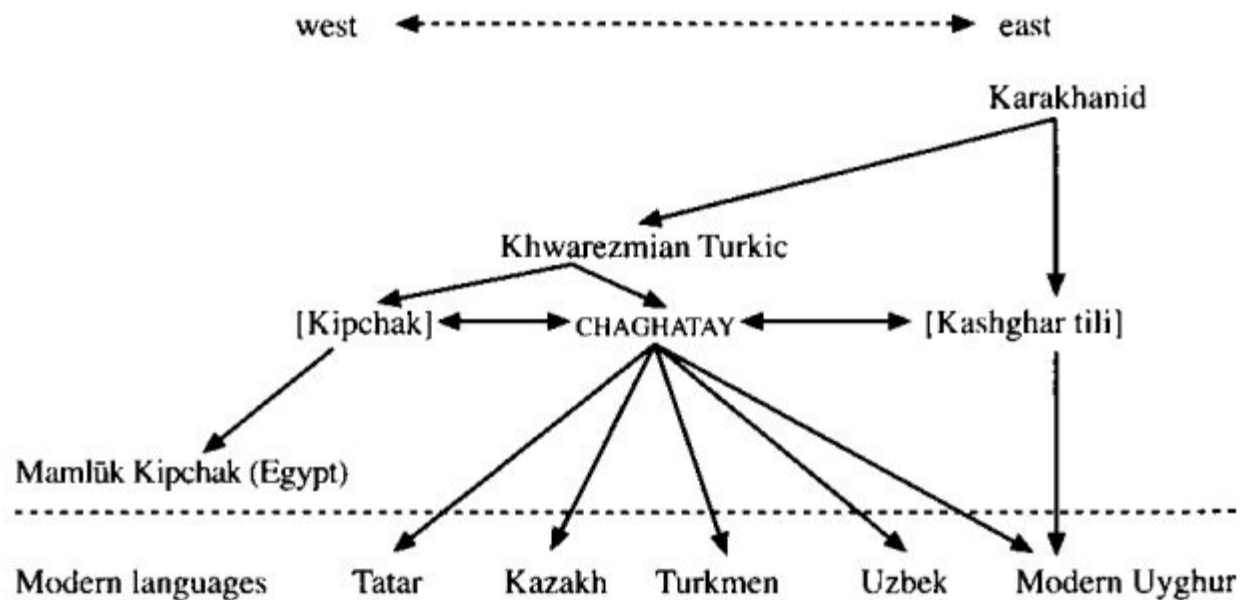
yüz birle sözürn yaxşı, dudağırn yaxşı

eñ birle meniñ yaxşı, saqaqırn yaxşı

bir bir ne deyin, baştın ayağırn yaxşı

köz yaşı yığlayu tüşeyin dir adaqırna
gözyaşı, ağlayarak ayağına düşeyim, der?

ol şâhnırn adaqını öpmek tiler köñül
gönül, o şahın ayağını öpmek ister

1000 yılında

osmanština

- stará osmanština / stará anatolská turečtina
- vydělování lit jaz z karahanské tu
- büyük selçuklu devleti > anadolu selçuklu devleti
- arabština a perština
- eposy
- 1277 karamanoğlu mehmet bey

şimden girü hiç kimesne kapuda ve divanda ve mecalis ve seyranda türki dilinden gayri dil söylemeye

osmanština

- stará osmanština / stará anatolská turečtina
- vydělování lit jaz z karahanské tu
- büyük selçuklu devleti > anadolu selçuklu devleti
- arabština a perština
- eposy
- 1277 karamanoğlu mehmet bey
- aşık paşa

Türk diline kimesne bakmaz idi
Türklere hergiz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu, ol ulu menzilleri.
Bu *Garipnâme* anın geldi dile
Ki bu dil ehli dahi mânâ bile.

Çün bilesin cümle yol menzillerin¹⁰
Yirmegil sen Türk ü Tacik dillerin.

osmanština

- stará osmanština / stará anatolská turečtina
- vydělování lit jaz z karahanské tu
- büyük selçuklu devleti > anadolu selçuklu devleti / anadolu beylikleri
- arabština a perština
- eposy
- 1277 karamanoğlu mehmet bey
- yunus emre

Işkuñ aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinürem ne yokluğa yerinürem
Işkuñıla avunuram bana seni gerek seni

Işkuñ âşıklar öldürür ışk denizine taldurur
Tecelliyile toldurur bana seni gerek seni

Işkuñ şarabından içem mecnun olup tağa düşem
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni

Sûfîlere sohbet gerek ahîlere ahret gerek
Mecnûnlara Leylî genek bana seni genek seni

Eger beni öldüreler külüm göğe savurular
Yaprağum anda çağıra bana seni gerek seni

Yunusdurur benü adum gün geldükçe artar odum
İki cihanda maksudum bana seni gerek seni

	E nüshası H.846 (1442)	Y nüshası H.1062 (1651/52)
Taṅrı / Allāh, Ḥaḳ	319 / yok, 1	76 / 230, 35
damu, ṭamu / cehennem	31 / yok	20 / 10
uçmaḳ / cennet, firdevs	38 / yok, 1	5 /42,2
ferište / melek	24 / 3	Yok / 26
yazuḳ / günāh	15 / yok	1 / 16

“Ben ayıtdum: *Taṅrı* ḥaḳḳıçün baña aydu virgil, ol ne gişi idi, didüm.”
(E50a-15)

“Ben eyitdüm: *Allāh* (11) ḥaḳḳıçün baña digil kim ol ne kişidür.” (Y125b-10)

“...cümle *yazuḳ*larından şöyle çıka kim (6) anasından doğmuş gibi ola.”
(E73a-5)

“... *günāh*larından şöyle [169b] çıka kim anasından toğmuş gibi ola.”
(Y169a-13)

Emir Kipi I. Teklik Şahıs	E nüshası H.846 (1442)	Y nüshası H.1062 (1651/52)
-AyIn	47	38
-AyIm, -AyUm	2, 2	20, 1

“Hārūru’r-Reşīd (15) ayıtdı: İmdi, olsun. Sizüñ qatuñuza varayım, didi.”
(E77a-14)

*“Hārūnu’r- (7) Reşīd eyitdi: İmdi, eyle olsun. Ben senüñ qatuña (8) varayım,
oқыayım, didi.”* (Y178a-6)

Ek-fiil Geniş Z.I. Teklik Şahıs	E nüshası H.846 (1442)	Ynüshası H.1062 (1651/52)
-In, -Im, -Am,	7, 0,0	1, 1, 10
-vAn	5	1

“Ayıtdum: Başra’dan bir gişiven, didüm.” (E62a-5)

“Eyitdüm: Başra’dan bir kişiyim.” (Y149b-3)

klasická osmanština

- imperiální styl - specifický jazyk pro specifické účely
- představa proud jazyků
- vliv především perštiny a arabštiny, nejenom v lexiku

klasická osmanština

- imperiální styl - specifický jazyk pro specifické účely
- představa proud jazyků
- vliv především perštiny a arabštiny, nejenom v lexiku

geldi burc-ı evliyâya pâdişâh-ı nâmdar

memalik-i osmaniye - lisan-ı osmani

padişah-ı alem-penah

klasická osmanština

- imperiální styl - specifický jazyk pro specifické účely
- představa proud jazyků
- vliv především perštiny a arabštiny, nejenom v lexiku

geldi burc-ı evliyâya pâdişâh-ı nâmdar

memalik-i osmaniye - lisan-ı osmani

padişah-ı alem-penah

devlet-i aliyemizin bidayet-i zuhurundan beri

bilaistisnâ / hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir

klasická osmanština

- imperiální styl - specifický jazyk pro specifické účely
- představa proud jazyků
- vliv především perštiny a arabštiny, nejenom v lexiku

vech-i tahriri hurûf oldur ki kuds-i şerifde vaki mar ya'kub
manastırının izn-i hâkim ile müesses olan...

ankara'da boyacı mahallesinde vâki mescid-i şerifde
yevmî iki akçe ile imam olan mehmed...

destûr virdi kim karaca hisârı varub yağma ve tâlân ide

bu türkler ki gelüb bunda tavattun itdiler

din ü devlet ve mülk ü milleti ihya için...

klasická osmanština

- türki-i basit a mahallileşme jako literární proudy?

Behey gözi güzel güzel bana seni gerek seni
Bana yetiş gel imdi gel bana seni gerek seni

Yakış gel a güzel bana ki düşdi bu gönül sana
Beni iletme bir yaña bana seni gerek seni

Gel ey begüm olan güzel güzeller içre han güzel
Perî gibi a can güzel bana seni gerek seni

İnan bu sözüme inan degüldür ey perî yalan
Tapuñdur imdi bana can bana seni gerek seni

Çü Nazmiyem senüñ kuluñ sal imdi boynuma kolun
Odur ki gözlerin yolun bana seni gerek seni

— HÜSN Ü AŞK —

*Der Na't-i Nebevî ve Evsâf-ı Latîf-i Mustafavî
Sallâ'llâhü Te'âlâ Aleyh*

Ervâh ki tuhfe-i Hudâ'dır
Hâk-i reh-i şâh-ı enbiyâdır

20 Ol şâh ki tahtı lâ-mekândır
Cârûb-keşi kerrûbiyândır

Ol şâh ki mâh çün sitâre
Pâbûsına oldı pâre pâre

Cibrîl nevâline haberci
Mikâil anın vekîl-i harcı

“Levlâk” ile zât-ı pâki mevsûf
Kur'ân'a sıfâtı zarf u mazrûf

Dervâze-i tâkı “kaabe kavseyn”
Ferş-i kademî ulûm-ı kevneyn

25 Şâh-ı melekût-ı arş-pâye
Mâh-ı ceberût-ı ferş-sâye

19. století

- debaty o jazyce a literatuře na pozadí politických dějin
- změna jazyka > jak a proč?
- edebiyat-ı cedideciler - fecr-i aticiler - yeni lisan hareketi - milli edebiyat
- osmanlıcacılar - sadeleştirmeçiler - türkçeciler - tasfiyeciler

19. století

- debaty o jazyce a literatuře na pozadí politických dějin
- změna jazyka > jak a proč?
- edebiyat-ı cedideciler - fecr-i aticiler - yeni lisan hareketi - milli edebiyat
- osmanlıcacılar - sadeleştırmeciler - türkçeciler - tasfiyeciler
- noviny: ibrahim şinasi tercüman-ı ahval mukaddimesi

Ta'rif e hacet olmadığı üzere, kelâm, ifade-i meram etmeğe mahsus bir mevhibe-i kudret olduğu misillü, en güzel icad-ı akl-ı insani olan kitabet dahi, kalemlle tasvir-i kelâm eylemek fenninden ibaretdir. Bu i'tibar-ı hakikate mebni giderek, umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme almak mültazem olduğu dahi, makam münasebetiyle şimdiden ihtar olunur.

19. století

- debaty o jazyce a literatuře na pozadí politických dějin
- změna jazyka > jak a proč?
- edebiyat-ı cedideciler - fecr-i aticiler - yeni lisan hareketi - milli edebiyat
- osmanlıcacılar - sadeleştirmeçiler - türkçeciler - tasfiyeciler
- ahmed midhat efendi o debatách o jazyce:

Amma denilecek ki, bizim lisammız her halde bunlardan haric olamıyor. Haric olmadığı gibi dahilinde de sayılmıyor. Türkistan'dan bir Türk ve Necid'den bir Arab ve Şiraz'dan bir Acem getirsek, edebiyatımızdan en güzel bir parçayı bunlara karşı okusak hangisi anlar? Şübhe yok ki hiç birisi anhyamaz.

Tamam, işte bunlardan hiç birisinin anlıyamadığı lisan bizim lisammızdır diyelim. Hayır, anı da diyemeyiz. Çünkü o parçayı bize okudukları zaman biz de anlıyamıyoruz . . .

Pek a'lâ, ne yapalım? Lisansız mı kalalım? Hayır, halkımızın kullandığı bir lisan yok mu? İşte am millet lisanı yapalım . . .

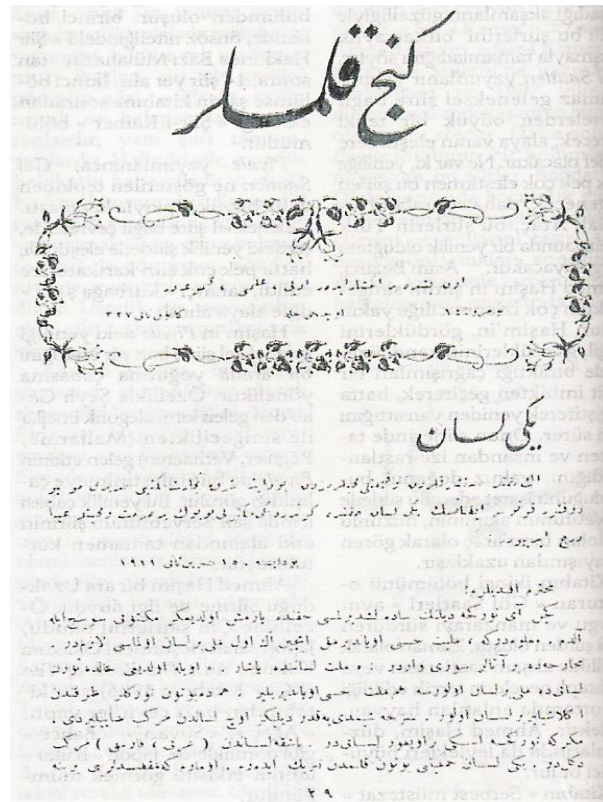
19. století

- debaty o jazyce a literatuře na pozadí politických dějin
- změna jazyka > jak a proč?
- edebiyat-ı cedideciler - fecr-i aticiler - yeni lisan hareketi - milli edebiyat
- osmanlıcacılar - sadeleştirmeçiler - türkçeciler - tasfiyeciler
- türk derneği o jazyce:

Osmanlı lisanınınm Arabî ve Farsî lisanlarından ettiği istifade gayr-ı münker bulunduğundan ve Osmanlı Türkçesini bu muhterem lisanlardan tecrid etmek hiçbir Osmanlımn hayalinden bile geçmiyeceğinden, Türk Derneği, Arabî ve Farsî kelimelerini bütün Osmanlılar tarafından kemal-i sühuletle anlaşılacak vechile şâyi' olmuşlarından intihab edecek ve binaenaleyh mezkûr Derneğin yazacağı eserlerde kullanacağı lisan en sade Osmanlı Türkçesi olacaktır. (Levend 1972: 301)

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyyfeddin 1911)

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

Eski Lisan

Nedir? Asla konuşulmayan, Latince ve İbrânice gibi yalnız kendisiyle meşgul olanların zevk ve idrakine taalluk eden bir şey ... Biz Asya'dan garba, Anadolu'ya hicret etmişiz. Din ve edebiyatı bize Arabî ve Farisî öğretmiş ... Hicretimizin ilk asırlarında Arabî ve Farisî birçok kelimeler lisanımıza girmiş. Bunun katiyen zararı yok. Lâkin edebiyat, sanat ve dolayısıyla tezeyyün fikri ve Farisî kaideler de getirmiş ... İşte bu istiklâldir ki, bugün bize Türkçe'yi tekrar eski safiyet ve tabîliğini ircâ etmek ümitleri veriyor

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

Hastalıklar

... Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabiî bir lisan, kendi lisanları lâzımdır. Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî bir lisan ister. Eski lisan hastadır. Hastalıkları, içindeki lüzumsuz ve ecnebî kaidelerdir. Evet, şimdiki lisanımızda Arabî ve Farisî kaideleriyle yapılan cem'ler, terhib-i izafî, terhib-i tavşîfî, vasf-ı terhibîler yaşadıkça saf ve millî addolunamaz. Bu lisanı kimse anlamaz ...

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

Tasfiye

... Beş âsırdan beri konuştuğumuz kelimeleri, me'nûs denilen Arabî, Farisî kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz ... Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabî bir lisandır. Klişe olmuş terkiplerden başka lüzumsuz ziynetler asla mükâlememize girmez. Yazı lisanıyla, konuşma lisanını birleştirecek edebiyatımızı ihya yahut icât etmiş olacağız ...

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

Tasfiye sarfi

Arabî ve Farisî terkipler atılacak. Hangileri müstesnâ olacak? Evvelâ şunu söyleyelim ki, ilmî, fennî ve edebî ıstılahlara şimdilik dokunamayız. "Mûhitü'l- maarif" heyeti teşekkül etti. Bütün ıstılahlara kat'î bir şekil verecek. Biz onları bir kelime gibi kabul edeceğiz. Terkip nazarıyla bakmayacağız. Bakınız, sonra nasıl:

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

...

1. Arabî ve Farisî kaideleriyle yapılan bütün terkiple terk olunacak. Tekrar edelim:
Fevkalâde, hıfzü's-sıhha, darb-ı mesel, sevk-i tabiî gibi klişe olmuş şeyler müstesnâ ...

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článeek yeni lisan (ömer seyyfeddin 1911)

...

2. Türkçe cem' edatından başka katiyen ecnebi cem' edatları kullanılmayacak: İhtimalât, mekâtib, memurîn, hastagân yazacak yerde ihtimaller, mektepler, memurlar, hastalar yazacaksınız. Tabiî kâinat, inşaât, ahlâk, müslüman gibi klişe haline gelmişler müstesnâ...

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

...

3. Diğer Arabî ve Farisî edatları da atacaksınız! Eya, ezmen, an, ender, bâ, berây, bî, na, ter, çî, çent, zihî, âlâ, fi, kâin, gâh, gin, âsâ, veş, ver, nâk, yâr... gibi edatlar terk olunacak; ancak tekellüme girmiş, tamamıyla Türkçeleşmiş olan ama, şayet, şey, keşki, lâkin, nâşi, hemen, hem, henüz, bari, yani... gibileri kullanılacak. Unutmayalım ki, terk olunmasını arzu ettiğimiz bu edatlar kullanılsa bileterkip kaideleri gibi lisanın tekellümüne giren "sanatkâr" gibi kelimeleri serbestçe söyler ve yazabiliriz.

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

İsimler ve Sıfatlar

Farisî kelimeleri Arapça mastarları Türkçemizdeki mânalarına göre isim veyahut sıfat telâkki edeceğiz. Farisî ve Arabî nisbet mânâsını ve edatını hâiz olan kelimelere umumiyetle sıfat diyeceğiz. Lisanımızda yalnız Türkçe kaideleri hükmedecek, yalnız Türkçe, yalnız Türkçe kaideleri... Türkçenin mekânizmasını bozan Arabî ve Farisî kaideleri bilmeyeceğiz

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

Ben bir Türk'üm dinim, cinsim uludur

Sinem, özüm ateş ile doludur

İnsan olan vatanının kuludur

Türk evlâdı evde durmaz, giderim.

(1897)

Güzel dil Türkçe bize,

Başka dil gece bize.

İstanbul konuşması

En sâf, en ince bize.

(1916[?])

Küçük salonun fes renginde kalın ve ağır perdeli geniş penceresinden dışarıyı muhteşem ve parlak bir sulu boya levhası gibi görünüyordu. Saf ve maî bir sema. Çiçekli ağaçlar. Cıvıldaayan kuşlar... Uyur gibi sessiz duran deniz... Karşı sahilde mor ve fark olunmaz sisler altındaki dağlar... Korular, beyaz yalıları... Ve bütün bunların üzerinde bir esatir [mitoloji] rüyasının havaî hakikati gibi uçan martı sürüleri! Pencerenin önündeki şişman koltuğa gayet zayıf, gayet sarı, gayet ihtiyar bir kadın oturmuştu. Bahara ve hayata dargın gibi arkasını dışarıya çevirmişti. Sönmüş gözleri köşelerdeki gölgelere karışıyordu. Karşısında, bir şezlonga uzanmış esmer ve güzel bir kız siyah maroken kaplı bir kitap okuyor; pencereden çiçek ve kır kokuları, deniz ve dalga fısıltıları getiren tatlı bir nisan rüzgârı giriyordu. Bir saatten beri ikisi de susuyor, öyle duruyorlardı. Bu ihtiyar

1

Salonda bahçedekilerin kahkahaları işitilebiliyordu.

Süreyya canı sıkılanlara mahsus [özgü] bir tahammülsüzlükle, "Çılgın kız!" diye söylendi.

Balkona açılan büyük kapıdan parmaklığa dayanmış dışarıya baktığı görülen zevcesi [karısı] dönüp: "Lâkin bu gece de hava ne güzel!.." dedi.

Bu nisan gününün saat on birde başlayan yağmuru yarım saat sonra dinmiş, nem-nâk bir hadaretin fevkinde [nemli bir yeşilliğin üzerinde] şimdi zerrin [altın gibi] incileriyle lacivert bir sema titriyordu; topraktan, ağaçlardan intişar eden [yayılan] raptip nefehatta [rutubetli havada] müessir bir nüfuz [yoğun bir etki] vardı.

Genç kadın pencerenin kenarına dayanarak bir iki uzun nefes aldı, her nefes aldıkça hayatı artıyormuş gibi oh çekiyordu. Sonra hâlâ sigarasının dumanlarına bulanmış, zebun-ı şita [kışa tutsak] bir tepe gibi mazlum ve mağmum [gamlı] duran Süreyya'ya doğru gelerek elinden tuttu, kaldırmak istedi:

václav vratislav z mitrovic a turečtina

A tak otevřevše vrata, jednoho po druhým vyčítali, neb nás všéckny poznamenaný měli, a každého držel jeden kat za ten železný kruh. A tak subaše zase na koně vsedl a guardie okolo nás počala jíti a lid různě rozháněti. Mně pak, poněvadž sem na žádný noze státi nemohl, přivedli nějakého Turka, jež oni hamala, totiž fakina jmenují; který všelijaké věci za peníze od moře po městě nosí, na něhož mne jako křístele na to jeho ze tří vycpané sedýlko posadí, kterýžto mne za nimi nesl a já jako pes na hrázi seděl. Vtom pohledí na mne nevelkej mužík, Turek s ryšavou bradou, a těm okolo stojícím hlasem skřikne: "Baka, baka, gertiek senmi but musulman but tjupeki tašnia jerek? Hle, hle, je-li to spravedlivá věc, aby tento právě věčící toho psa nésti musel?"

václav vratislav z mitrovic a turečtina

Toť uhlídám jednoho známého Turka, prosím ho: "Benum džanum alahi senenser jardym ejle banga, to jest: Má duše, pro Bůh tě prosím, pomoz mi." Což on mne s toho koně až do šífu ssadil, ač na něj jiní škaredě hleděli a jemu láli, však on nic nedbal, nýbrž mně pomoh, "Allah kurtulur seni, Bůh tě vysvobod," řekl a odešel.

Neb jakž neštěstí na nás přišlo, též že oni také jako krygsmanové čekati musejí, pravíce: "Buginum sise, jarum bise. Dnes vám, zejtra nám"

Tak on vždy vedlé jda, na ni patřil, čím dál víceji v milosti její se zapaloval, až právě k lázni, a tu jí řekl: "Allah, sakla seni benum džanum - Ochraňuj tebe Bůh, má duše", a vsed na kůň svůj, cestou odjel.

Což když Turci uslyšeli, velikejm hněvem zuby naň skřípěli, "Hai, hai, pregiaur gidi, tiupek gidi, anaseni sigligum istemes sen tu jusel kadim? Ach, přezlořečený zrádce, pse, což nechceš tý pěkný paní ?"

republikánské období: díl devřimí

- sociolingvistika - diglosie - jazyková politika - jazykové plánování

republikánské období: dil devrimi

- pokračování debat z konce osmanské říše
- změna jazyka jako součást reformního hnutí
- 2 cíle: písmo + korpus

republikánské období: dil devrimi

- pokračování debat z konce osmanské říše
- změna jazyka jako součást reformního hnutí
- 2 cíle: písmo + korpus

Muhterem Efendiler, İnönü muharebe meydanım, ikinci defa olarak mağlûben terk ve Bursa istikametinde eski mevzilerine ricat eden düşmanın takibinde, piyade ve süvari fırkalarımızın gösterdikleri şayanı tezkâr kahramanlıkları izah etmiyeceğim. Yalnız, umumî vaziyeti askeriyyeyi itmam için müsaade buyurursanız Cenup Cephemize ait mıntakada cereyan etmiş olan harekâtı hulâsa edeyim. (Kemal 1934: ii. 106)¹

Sayın baylar, İnönü Savaş alanını ikinci kez yenilerek bırakan ve Bursa doğrultusunda eski dayangalarına çekilen düşmanın kovalanmasında piyade ve süvari tümenlerimizin gösterdikleri amlmaya değer yiğitlikleri anlatmayacağım. Yalnız, askerlik bakımından genel durumun açıklanmasını tamamlamak için, izin verirsiniz, Güney Cephemiz bölgesinde yapılan savaşları özetleyeyim.

dil devrimi: první fáze

- první pokus o zjednodušení: armáda (talim ve terbiye)
- předfáze: dil heyeti / encümeni 1926-31
- reforma písma
- výzkum tu. + příprava slovníku

dil devrimi: první fáze

- první pokus o zjednodušení: armáda (talim ve terbiye)
- předfáze: dil heyeti / encümeni 1926-31
- reforma písma
- výzkum tu. + příprava slovníku > překlad le petit larousse
  - + diskuze o změně jazyka > terminologie
    - latina + ar. slova + tu. ekvivalenty
- jasná vládní jazyková politika ještě neexistuje > diskuze
- východiska:
  - anatólie
  - široce užívaná cizí slova nechat + zařadit do slovníku
  - nová slova = tu. kořeny + derivační sufixy, jen terminologie
- 1931 rozpuštěno

dil devrimi: skutečná první fáze

- 1932 - 1935
- mustafa kemal osobně angažovaný
- puristická linie
- mustafa kemal: *türk dili, dillerin en zenginlerindedir. yeter ki bu dil şuurla işlensin. ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır*
- 1932 türk dili tetkik cemiyeti (> t. d. araştırma c. > türk dil kurumu)
  - cíl: türk dilinin öz güzelliğini ve varlığını ortaya çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek
- > türk dili kurultayı (26 zârî > dil bayramı)

özleştirme: metody

- hledání ekvivalentů:
  - söz derleme seferberliği > zdroj = anatólie
  - tarama > zdroj = staré texty
  - dil anketi > zdroj = gramotná populace
- “výroba” ekvivalentů
  - studium tu. slovtvorby a návrh ekvivalentů
- propagace
  - publikace návrhů opravdu tureckých ekvivalentů jako náhrada za přejímky v psaném jazyce
- 1934: osmanlıcadan türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi

özleştirme: propagace

- legislativní / politický tlak na média
  - titulky v öz türkçe
  - min 2 články v öt s glosářem
  - od 1934 úvodník v öt
- březen 1933 izmir: zákaz netu. slov na veřejnosti
- kampaň *vatandaş, türkçe konuş!*
- podporování tu. jmen, zákon o příjmeních, zákon o titulech

ezan

Allâhü ekber Allâhü ekber
Allâhü ekber Allâhü ekber
Eşhedü en lâ ilâhe illallâh.
Eşhedü en lâ ilâhe illallâh.
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullâh.
Eşhedü enne Muhammeden Resûlullâh.
Hayye ale's-salâh Hayye ale's-salâh.
Hayye ale'l-felâh Hayye ale'l-felâh.
Allâhü ekber Allâhü ekber.
Lâ ilâhe illallâh

Ancak sabah ezanlarında „Hayye ale'l-felâh“ dan sonra iki defa „Essalâtü hayrün minen nevm“ denilir.

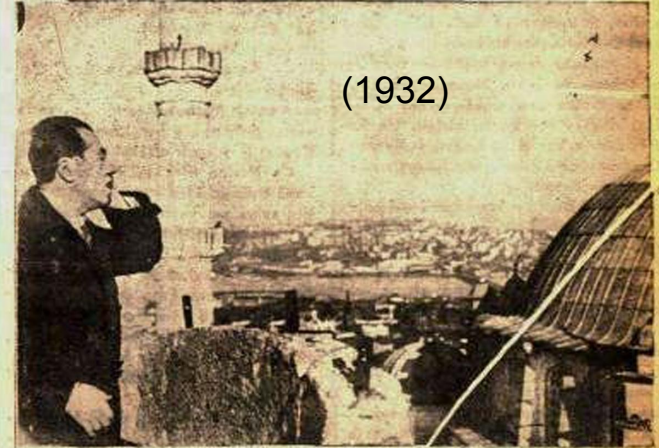
Tanrı¹¹ uludur!
Şübhesiz bilirim bildiririm
Tanrıdan başka yoktur tapacak.
Şübhesiz bilirim bildiririm
Tanrının elçisidir Muhammed.
Haydin namaza!
Haydin felâha!
(Namaz uykudan hayırlıdır.)
Tanrı uludur!
Tanrıdan başka yoktur tapacak.

Gönende herkes türkçe konuşacak

Gönen (Hususî) — Gönende türkçeden başka dil ile konuşulması Gönen belediyesinin kararıyla yasak edilmiştir. Çerkesçe, gürcüce, arnavudca, pomakça gibi yabancı dillerle konuşanların cezalandırılacakları tellâlla halka ilân edilmiştir. Çarşıda, pazarda, kahvehanelerde yabancı dil ile konuşanlar Gönen belediyesinin tam yerinde verdiği bu karar üzerine bundan böyle türkçe konuşacaklardır. Gönen halkı bu karardan çok memnun olmuştur.

İlk türkçe ezan Dün Fatih'te okundu

Ezan Fatih meydanını dolduran halk tarafından alâka ile dinlendi

Hafta Rifat Bey Fatih camisinde türkçe ezan okurken

Dün iki camide de
Türkçe Kur'an okundu

Türkçe konuşmak istemiyenlere bir ders !

Elâzizdeki Süryani kadim kilisesi, bütün dualarını ve vaizlerini öz türkçe ile yapıyor

Elâziz (Husu - si) — Yurdumuz - daki ekalliyetler a - rasında güzel türk - çemize asrilerden beri bağlı kılara - mız öze dillerinde - daha ileride tutu - nuz tek bir mües - sesse vardır. O da Elâziz Süryani ka - dim kilisesidir. Ge - çenlerde şahin - mebedinde yapılar - dinî toplantıya gi - tmiş ve ruhsal âyiri - en hararetli deve - sindir, herkes hu - çü içindeyken rahibin türkçe olarak oku - duğu dualar arasın - da:

Türkçe konuşan bu kiliselerinde türkçe dua eden Süryanilerden bir grup

bu dârenin sağ ve sol kısmına dokülmek - tedir.

Köy ihtiyar beyeti keyfiyeti vilâyet

teğin
İzzet
o tar
yur g
artık
ler si

18
muva
deki
refli
metes
lebin
rilere
rülü
rinde
Müta
Mara
ölsey
Müta
nin F
hizme
rin h

**TÜRKÇE KONUŞ
ÇOK KONUŞ**

metody a příklady

- aktéři a metody
- představa: nová slova odvozená z turečtiny budou všem automaticky srozumitelná / intuitivně odvoditelná (ale cf. dále e.g. sorun × sorum &c.)
- hudut sınır (ř.) - millet ulus (mong.) - şehir kent (sogd.) - ıstılah terim (fr.)
- prefixy:
  - arsi- arsiulusal > dnes uluslararası (platná, regulerní derivace)
  - ön- öngörmek önsöz
- sufixy
  - -enek gelenek olanak seçenek
  - -ev ödev görev söylev sınav
  - -ey olay kuzey güney uzay yapay yüzey
  - -gi bitki duygu askı etki

metody a příklady

- yaz- yazı yazım yazın yazıt
- sor- soru sorun sorum
- bağımsızlık
- bay / bayan
- egemenlik ~ hegemonie
- evrensel ~ universal
- okul ~ école
- ilginç
- özgürlük
- simge
- imge

za vším hledej turky / amatérské etymologizování

Hiç unutmam, 1935 yazında, bir gün, Ada vapurunda, rahmetli Eskişehir Mebusu Yusuf Ziya hoca ile buluştuktu. Ankara'dan geldiğini ve beş yüz sahfelik [*sic*] bir eser hazırlamakta olduğunu söyledi. Neye dair diye sordum. Arapça'nın Türkçe'den çıkma olduğuna dairmiş . . . Bir de misâl verdi, meselâ Firavun kelimesi Arapça sanılır, halbuki Türkçedir ve 'Burun' kelimesinden çıkmadır. Burun, insanın önünde, çıkıntı yapan bir uzuvdur. Hükümdar da cemiyetin [*sic*] önünde giden bir şahsiyet olduğu için, Mısır'da buna burun denilmiş, kelime zamanlar içinde kullamlarak nihayet Firavun olmuş . . . Üstad hakikaten uydurmacılık hastalığından kurtulamıyarak Allahın rahmetine kavuştu. (Erer 1973: 186–7)

Dergiyi açınız: “Tün” sözünün “gece, karanlık” demeye geldiğini görürsünüz. Buna “Kural, kaval, çakal, sakal, güzel . . .” sözlerinin sonunda görülen “al-el” ekini katarsanız “Tünel” in “karanlık yer” demeye gelen öz Türkçe bir söz olduğu ortaya çıkar’ (Now open the *Dergi* and you will see that *tün* means ‘night, darkness’. If

radikální / xenofobní purismus

Sadak, gazetenin başyazısını yazmıştı, Osmanlıca. Zile bastı, gelen odacıya yazıyı vererek 'bunu ikameciye götür' dedi. Karşı odadaki ikameci *Tarama Dergisi*'ni açtı ve yazının sözdizimine hiç bakmadan, Osmanlıca sözcüklerin yerine bu dergiden beğendiği Türkçe karşılıkları 'ikame' etti. Başka bir gazete bürosunda başka bir 'ikameci' aynı

Osmanlıca sözcüklere başka karşılıkları seçmiş olabilirdi. İşte Atatürk'ün ilk bunalımı bu kargaşadan doğdu.

Altes Ruayâl,

Bu gece, yüce konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken duyduğum, tükel özgü bir kıvançtır.

Burada kaldığınız uzca, sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgi içinde, bu yurttta, yurdunuz için beslenmiş duyguların bir yankısını bulacaksınız.

İsveç-Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır. Süerdemliği, önü, bu iki ulus, ünlü sanlı sözlerinin derinliğinde sonsuz tutmaktadır.

Ancak, daha başka bir alanda da onlar erdemlerini, o denli yaltırlıklı yöntemle göstermişlerdir. Bu yolda kazandıkları utkular, gerçekten daha az özence değer değildir.

Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar; onlar bugün en güzel utkuyu kazanmaya anıklanıyorlar; baysal utkusu.

Altes Ruayâl,

Yetmiş beşinci doğum yılında oğuz babanız, bütün acunda saygılı bir sevginin söyüncü ile çevrelendi. Genlik, baysal içinde erk sürmenin gücü işte bundadır.

Ünlü babanız, yüksek kralınız beşinci Güstav'ın gönenci için en ıssı dileklerimi sunarken, Altes Ruvayâl, sizin Altes Ruvayâl, prenses Louise, sevimli kızınız Altes Prenses İngrid'in esenliğine, tüzün İsveç ulusunun gönencine içiyorum.

Altes Ruayâl,

Bu gece, yüce konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken duyduğum, tükel özgü bir kıvançtır.

Burada kaldığınız uzca, sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgi içinde, bu yurttta, yurdunuz için beslenmiş duyguların bir yankısını bulacaksınız.

İsveç-Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır. Süerdemliği, önü, bu iki ulus, ünlü sanlı sözlerinin derinliğinde sonsuz tutmaktadır.

Ancak, daha başka bir alanda da onlar erdemlerini, o denli yaltırlıklı yöntemle göstermişlerdir. Bu yolda kazandıkları utkular, gerçekten daha az özence değer değildir.

Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar; onlar bugün en güzel utkuyu kazanmaya anıklanıyorlar; baysal utkusu.

Altes Ruayâl,

Yetmiş beşinci doğum yılında oğuz babanız, bütün acunda saygılı bir sevginin söyüncü ile çevrelendi. Genlik, baysal içinde erk sürmenin gücü işte bundadır.

Ünlü babanız, yüksek kralınız beşinci Güstav'ın gönenci için en ıssı dileklerimi sunarken, Altes Ruvayâl, sizin Altes Ruvayâl, prenses Louise, sevimli kızınız Altes Prenses Ingrid'in esenliğine, tüzün İsveç ulusunun gönencine içiyorum.

Altes Ruayâl,

Bu gece, yüce konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken duyduğum, tükel özgü bir kıvançtır.

Burada kaldığınız uzca, sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgi içinde, bu yurttta, yurdunuz için beslenmiş duyguların bir yankısını bulacaksınız.

İsveç-Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır. Süerdemliği, önü, bu iki ulus, ünlü sanlı sözlerinin derinliğinde sonsuz tutmaktadır.

Ancak, daha başka bir alanda da onlar erdemlerini, o denli yaltırlıklı yöntemle göstermişlerdir. Bu yolda kazandıkları utkular, gerçekten daha az özence değer değildir.

Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar; onlar bugün en güzel utkuyu kazanmaya anıklanıyorlar; baysal utkusu.

Altes Ruayâl,

Yetmiş beşinci doğum yılında oğuz babanız, bütün acunda saygılı bir sevginin söyüncü ile çevrelendi. Genlik, baysal içinde erk sürmenin gücü işte bundadır.

Ünlü babanız, yüksek kralınız beşinci Güstav'ın gönenci için en ıssı dileklerimi sunarken, Altes Ruvayâl, sizin Altes Ruvayâl, prenses Louise, sevimli kızınız Altes Prensese İngrid'in esenliğine, tüzün İsveç ulusunun gönencine içiyorum.

“Avrupanın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlükerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar; onlar, bugün, en güzel utkuyu kazanmıya anıklanıyorlar: baysal utkusu.”—
‘Our nations, which hold firm their places at the two extremities of Europe, in full possession of their ancestral qualities have become the agents of tranquillity, progress and harmony; today they are preparing to win the most beautiful victory of all: the victory of peace.’

z jednoho sloupku v novinách sabah

Atatürk, 1932 yılında "duygum tükel özgü bir kıvançtır, Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız ataç özlüklerin tüm ıssıları olarak baysallık, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar ve en güzel utkuyu kazanmaya anıklanıyorlar" diye konuşuyordu ama... (Hani İsmet Paşa bakmış bakmış da o kısık sesiyle "vallahı hiçbir şey anlamadım" demişti...)

Ondan daha beş yıl önce, 1927'de de "çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilecek imkan ve şeraitten", "dahili ve harici bedhahlardan", "şahsi menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhid eden iktidar sahiplerinden" söz ediyordu...

“Avrupanın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlükerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar; onlar, bugün, en güzel utkuyu kazanmıya anıklanıyorlar: baysal utkusu.”—
‘Our nations, which hold firm their places at the two extremities of Europe, in full possession of their ancestral qualities have become the agents of tranquillity, progress and harmony; today they are preparing to win the most beautiful victory of all: the victory of peace.’

falih rıfkı atay: Atatürk “çocuğum beni dinle” dedi. “Türkçe’nin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddiasını tecrübe ettik. Bir çıkmaza girmişizdir...Biz de çıkmazdan kurtarma şerefini başkalarına bırakamayız” dedikten sonra bir noktada ısrar ederek, “Türkçe’de kalacak kelimelerin aslında Türkçe olduğunu izah etmeliyiz”.

“Avrupanın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlükerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıldacıları olmuş bulunuyorlar; onlar, bugün, en güzel utkuyu kazanmıya anıklanıyorlar: baysal utkusu.”—
‘Our nations, which hold firm their places at the two extremities of Europe, in full possession of their ancestral qualities have become the agents of tranquillity, progress and harmony; today they are preparing to win the most beautiful victory of all: the victory of peace.’

Dil Kurumu en güzel *ve feyizli* bir iş olarak türlü *ilimlere ait* Türkçe terimleri *tespit* etmiş ve bu *suretle* dilimiz yabancı dillerin *tesirinden* kurtulma yolunda *esaslı* adımım atmıştır. Bu yıl okullarımızda *tedrisatın* Türkçe terimlerle yazılmış *kitaplarla* başlamış olmasını kültür *hayatımız için mühim* bir *hâdise* olarak *kaydetmek* isterim.

Atatürk 1937 yılında Dil Bayramı dolayısıyla Türk Dil Kurumuna gönderdiği teşekkür mesajında öz Türkçe olarak belirlenen kelimeleri kullanmamaya dikkat edecekti: “Dil bayramı münasebeti ile TDK hakkımdaki duygularını bildiren telgraflarınızdan çok mütehasıs oldum. Teşekkür eder, değerli çalışmalarınızda muvaffakiyetinizin devamını dilerim”. Halbuki 1934’te kutlanan Dil Bayramında TDK’ya gönderdiği tebrik telgrafında şöyle demişti: “Dil bayramından ötürü, Türk dili araştırma kurumu genel özeğinden ulusal kurumlarından, birçok kutun bitikler aldım. Gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Bende kamuyu kutlarım”

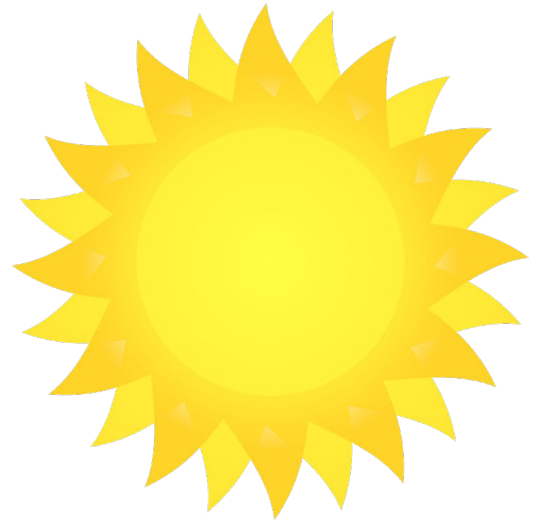
güneş-dil teorisi

- 3. kurultay v 1936: nová teorie o vzniku jazyka
- členové tdk přednesli referáty - “etymologické studie” podle güneş-dil teorisi
- zahraniční turkologové
- vliv slábne už před + atatürka > po + zapomenuta
- hermann feodor kvergić ve vídni
  - la psychologie de quelques éléments des langues turques
  - lingvistika a psychoanalýza (freud)
  - vznik jazyka a sebeuvědomění člověka
  - gesta a zvuky
  - tu. zájmena

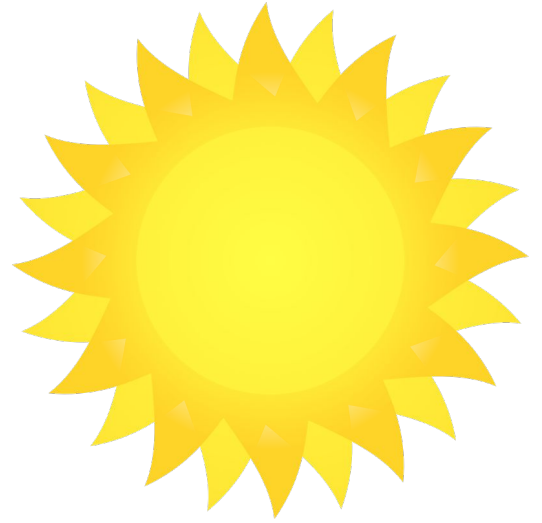
güneş-dil teorisi

- 3. kurultay v 1936: nová teorie o vzniku jazyka
- členové tdk přednesli referáty - “etymologické studie” podle güneş-dil teorisi
- zahraniční turkologové
- vliv slábne už před + atatürka > po + zapomenuta
- hermann feodor kvergić ve vídni
  - la psychologie de quelques éléments des langues turques
  - lingvistika a psychoanalýza (freud)
  - vznik jazyka a sebeuvědomění člověka
  - gesta a zvuky
  - tu. zájmena: m = ego - n = blízký - z = širší okolí

ađ!

güneş-dil teorisi

- 3. kurultay v 1936: nová teorie o vzniku jazyka
- členové tdk přednesli referáty - “etymologické studie” podle güneş-dil teorisi
- zahraniční turkologové
- vliv slábne už před + atatürka > po + zapomenuta
- hermann feodor kvergić ve vídni
- ağ = radikál prvního stupně
  - slunce > sluneční svit - teplo - oheň - výška - velikost - síla - bůh - pán - pohyb - čas - vzdálenost - život - barva - voda - země - hlas

güneş-dil teorisi

- 3. kurultay v 1936: nová teorie o vzniku jazyka
- členové tdk přednesli referáty - “etymologické studie” podle güneş-dil teorisi
- zahraniční turkologové
- vliv slábne už před + atatürka > po + zapomenuta
- hermann feodor kvergić ve vídni
- ağ = radikál prvního stupně
  - slunce > sluneční svit - teplo - oheň - výška - velikost - síla - bůh - pán - pohyb - čas - vzdálenost - život - barva - voda - země - hlas
- yağmur - çamur - hamur = ağmur + ay / aç / ah

güneş-dil teorisi

- 3. kurultay v 1936: nová teorie o vzniku jazyka
- členové tdk přednesli referáty - “etymologické studie” podle güneş-dil teorisi
- zahraniční turkologové
- vliv slábne už před + atatürka > po + zapomenuta
- hermann feodor kvergić ve vídni
- ağ = radikál prvního stupně
  - slunce > sluneční svit - teplo - oheň - výška - velikost - síla - bůh - pán - pohyb - čas - vzdálenost - život - barva - voda - země - hlas
- yağmur - çamur - hamur = ağmur + ay / aç / ah
- filozofi = if / ef < ep- ~ öp- + -il (ipil- ~ bil-) + sağ / sav
- atatürk: poligon türkçe / pol = pol / gen = en; gen = geniş / poligon (genişliği çok)

güneş-dil teorisi

- 3. kurultay v 1936: nová teorie o vzniku jazyka
- členové tdk přednesli referáty - “etymologické studie” podle güneş-dil teorisi
- zahraniční turkologové
- vliv slábne už před + atatürka > po + zapomenuta
- hermann feodor kvergić ve vídni
- turečtina / turkické jazyky = nejpřímější linka k původnímu jazyku

güneş-dil teorisi

- 3. kurultay v 1936: nová teorie o vzniku jazyka
- členové tdk přednesli referáty - “etymologické studie” podle güneş-dil teorisi
- zahraniční turkologové
- vliv slábne už před + atatürka > po + zapomenuta
- hermann feodor kvergić ve vídni
- turečtina / turkické jazyky = nejpřímější linka k původnímu jazyku
- cíl / účel? kvergić = autor? duchovní otec?

güneş-dil teorisi

Kılavuzun neşrinden sonra Türk dehasından fıskıran ‘Güneş-Dil Teorisi’ yalnız bu Kılavuza alınan sözlerin değil, daha pek çoklarının Türkçeden üremiş sözler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kılavuz araştırmaları arasında yalnız benzerliklere ve klâsik etimoloji bilgilerine göre elde edilebilen neticeler, ‘Güneş-Dil Teorisi’ nin yüksek ışığı altında çok daha esaslı ve muayyen bir şekilde genişlemiştir. Bu genişleme bir derecededir ki dilimizin ihtiyacı olan ve halk arasında manası bilinen kelimelerden hiç birini atmağa ve yerini yeniden bilinmeyen bir kelime koymağa ihtiyaç kalmamıştır. (*Türk Dili*, 16 (1936), 22–3)

güneş-dil teorisi

Atatürk'ün kaleme aldığı bütün bu broşür ve dil yazılarından çıkan sonuç şudur: Güneş-Dil Teorisini ortaya atarken Atatürk'ün amaçlarından biri de aşırı özleştirmecilikten vazgeçmek, 'millet, devir, hâdise, mühim, hâtıra, ümit, kuvvet' vb. [ve başkaları 'and others'] kelimelerin dilde kalmasını sağlamaktı.

güneş-dil teorisi

Atatürk'ün kaleme aldığı bütün bu broşür ve dil yazılarından çıkan sonuç şudur: Güneş-Dil Teorisini ortaya atarken Atatürk'ün amaçlarından biri de aşırı özleştirmecilikten vazgeçmek, 'millet, devir, hâdise, mühim, hâtıra, ümit, kuvvet' vb. [ve başkaları 'and others'] kelimelerin dilde kalmasını sağlamaktı.

Atatürk tarafından dildeki özleştirmeciliği sınırlamak amacıyla kullanıldığını ileri sürenler, Atatürk'ün kişiliğini de gözden uzak tutmaktadırlar. Atatürk ulusun iyiliğine dokunacağına inandığı hiçbir konuda kesin, köklü davranıştan kaçınmamıştır . . . Atatürk Güneş-Dil Kuramını bir geriye dönüş aracı olarak kullanmamıştır. Böyle bir davranışın gerektiğine inansaydı düşüncesini açık, kesin yoldan doğrudan doğruya belli ederdi.

güneş-dil teorisi

These exchanges between KVERGIĆ and the TDK prove beyond doubt that KVERGIĆ was not an independent scholar, inventing the GDT from afar in Vienna and sending the fully-developed theory to Turkey; on the contrary, he was recruited only in the last months of 1935, when the fundamentals of the GDT had already been worked out.³³ The immediate cause for his recruitment seems to be the fact that in the aforementioned *étude*, which he indeed sent to ATATÜRK in late 1935, KVERGIĆ departed from the established norms of the study of morphology. With the hope that they found another kindred soul, a European scholar willing to question the conventional wisdom in philology, ATATÜRK and the members of the TDK sought to enlist KVERGIĆ's help for both an in-depth study of the GDT and its propagation.

If H.F. KVERGIĆ did not invent the GDT, who did? One of the letters from the archive of the TDK sheds some light on this puzzle and introduces a new twist to the story. In a letter to TAHSİN MAYATEPEK, the Turkish *chargé d'affaires* in Mexico City, İ.N. DİLMEN wrote that the GDT was

a brilliant discovery, roused in the grand genius of Our Exalted Leader by the Institute's years-long preparations on linguistic data. The theory was born in the great mind [lit. brain] of our national Genius last summer [the summer of 1935] at the Florya sea resort.

co dál

- po + atatürka zmírnění
- ale v 1940s nárůst purismu > 1945 anayasası
- 1952 dp > ústava z 1924
- převraty: 1961 puristická - 1982 kompromisní
- 1983: konzervativci do tdk + podřízení pod atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumuna
- direktiva trt z roku 1985
- postupně odpolitizování - práce na korpusovém plánování především v terminologické oblasti

aktivty tdk

Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu

slayt *İng. slide*

saydam

1. Üzerindeki resim ve şekilleri beyaz bir zemin üzerine yansıtmak amacıyla tepegöze konan şeffaf, ışığı geçiren kâğıt veya madde. **2.** Sayısal ortamda hazırlanmış, yansıtım aygıtında kullanılmaya özgü pozitif görüntü.

aktivty tdk

Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu

ç ğ ı ö ş ü â î û

teleskop *Fr. télescope*

gök b. gözlemci, irakgörür

Sonsuzdaki bir nesnenin gerçek görüntüsünü, içbükey bir aynadan yapılmış merceğinin odak düzleminde veren ve gök bilimiyle ilgili gözlemlerde kullanılan optik aygıt.

důsledky?

$$\underline{a} - \underline{b} \times \underline{a} - \underline{b}$$

důsledky?

برنجی قسم

اسکداردن باغلو باشی طرفقیله چاملیجه یه
کیدیلیرکن طوپخانه لی اوغلنده کی درت یول
اغزی موقعدن تقریباً بر یوز خطوه ایلری یه
مد نظر اولنور ایسه او واسع شوسه نك
منتهای وسطیسنده اطرافی بریحق آرشون
قدر ارتفاعده دیوار ایچنه آلمش بر آغاجلق
کوریلور.

düşledky?

BİRİNCİ KISIM

1

Üsküdar'dan Bağlarbaşı tarikiyle [yoluyla] Çamlıca'ya gidilirken Tophanelioğlu'ndaki dört yol ağzı mevkiinden takriben [yaklaşık] bir yüz hatve [adım] ileriye medd-i nazar olunur [bakılır] ise o vasi [geniş] şosenin münteha-yı vasatîsinde [sonuna doğru] etrafı bir buçuk arşın kadar irtifada [yükseklikte] duvar içine alınmış bir ağaçlık görülür.

برنجی قسم

اسکداردن باغلباşı طرفقیله چاملیجه یه
کیدیلیرکن طوپخانه لی اوغلنده کی درت یول
اغزی موقعندن تقریباً بر یوز خطوه ایلری یه
مد نظر اولنور ایسه او واسع شوسه نك
منتهای وسطیسنده اطرافی بریحق آرشون
قدر ارتفاعده دیوار ایچنه آلمش بر آغاجلق
کوریلور.

důsledky?

Již věru ani nestačíme čísti všechny listy z wenkowa, jenž upomínají redakci skrze nepořádné a zdlauhavé docházení našich nowin. Prohlásili jsme již jednau, že wina toho jest na c. k. poštovních úřadech, které, pokud wíme, před čtenářstwem českým se ani neomluwili. Jest věru zlá věc, když na nowinách, tomto nyní jediném prostředku k politickému vzdělání, leží dvojí kletba: kolek a nyní netečnost úřadů poštovních.

Píše se nám, že poštovní expeditor we Strakoncích odmrštil předplatitele na nowiny naše, nepřijaw peníze od něho a wylauwaje se, že má s českými nowinami samé nepřijemnosti a že wůbec předplacení nepřijme. —

Aby se předplatitelé wyhnuli takowýmto neolibostem, žádáme slušně, by předplacení swá (půlletní) neprostředně na expedi ci naši (franco) zasílali.

Redakce.

důsledky?

— 227 —

Z mého album.

Od Karla Adámka.

Chci psát kus historie svého života. —

Nevím již, kdy jsem započal psát denník. Denníkem olupujem smrt o život svůj, a přede každý ten nový list je opět náhrobek části života. Po letech když oko v tyto listy života zabředá, tu zjevují se před našim duchem svaté stíny minulosti, a zdá se, že čarovné zvuky, jež nás druhdy kouzlyly, opět zaznívají, že opět burácí bouře, jež nás druhdy děsila. A rozpomínky — co v lůně budoucnosti skryto! —

Již věru ani nestačíme čísti všechny listy z wenkowa, jenž upomínají redakci skrze nepořádné a zdlauhavé docházení našich nowin. Prohlásili jsme již jednau, že wina toho jest na c. k. poštovních úřadech, které, pokud wíme, před čtenářstwem českým se ani neomluwili. Jest wěru zlá wěc, když na nowinách, tomto nyní jediném prostředku k politickému vzdělání, leží dvojí kletba: kolek a nyní netečnost úřadů poštovních.

Píše se nám, že poštovní expeditor we Strakoncích odmrštil předplatitele na nowiny naše, ho a wymlauwaje se, že u samé nepřijemnosti a že říjme. —

slé wyhnuli takowýmto neby předplacení swá (půl-expedici naši (franco) za-

Redakce.

jazyky turecka a tu. jazyková politika

jazyková mapa turecka

- od osmanské říše k dnešnímu stavu: ??

jazyková mapa turecka

- od osmanské říše k dnešnímu stavu: ??
- významné politicko-sociální změny 19./20.

jazyková mapa turecka ([ethnologue](http://www.ethnologue.com))

číslo ethologue

% mluvčích

zazaca

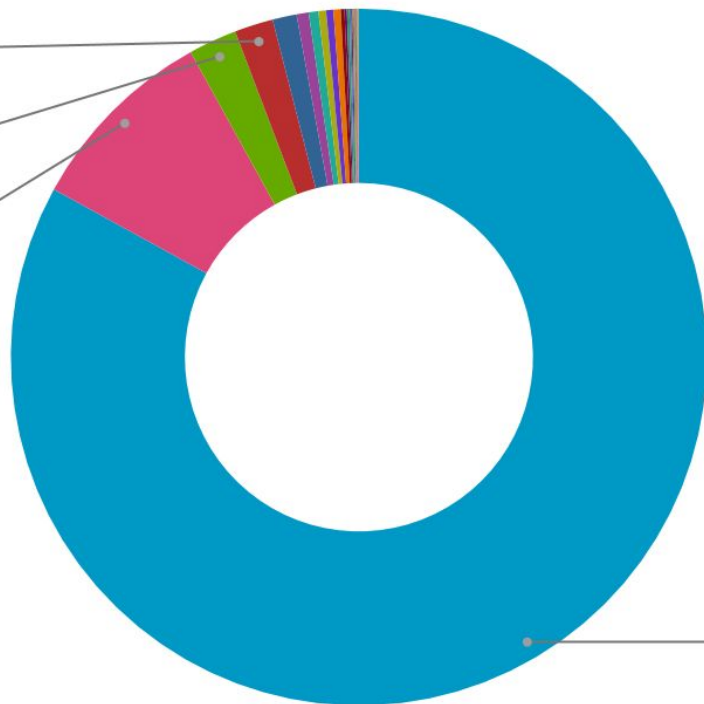
1.8%

arapça

2.2%

kurmanci

9.0%

türkçe

83.0%

odhad podle ankety milliyet biz kimiz z 2006

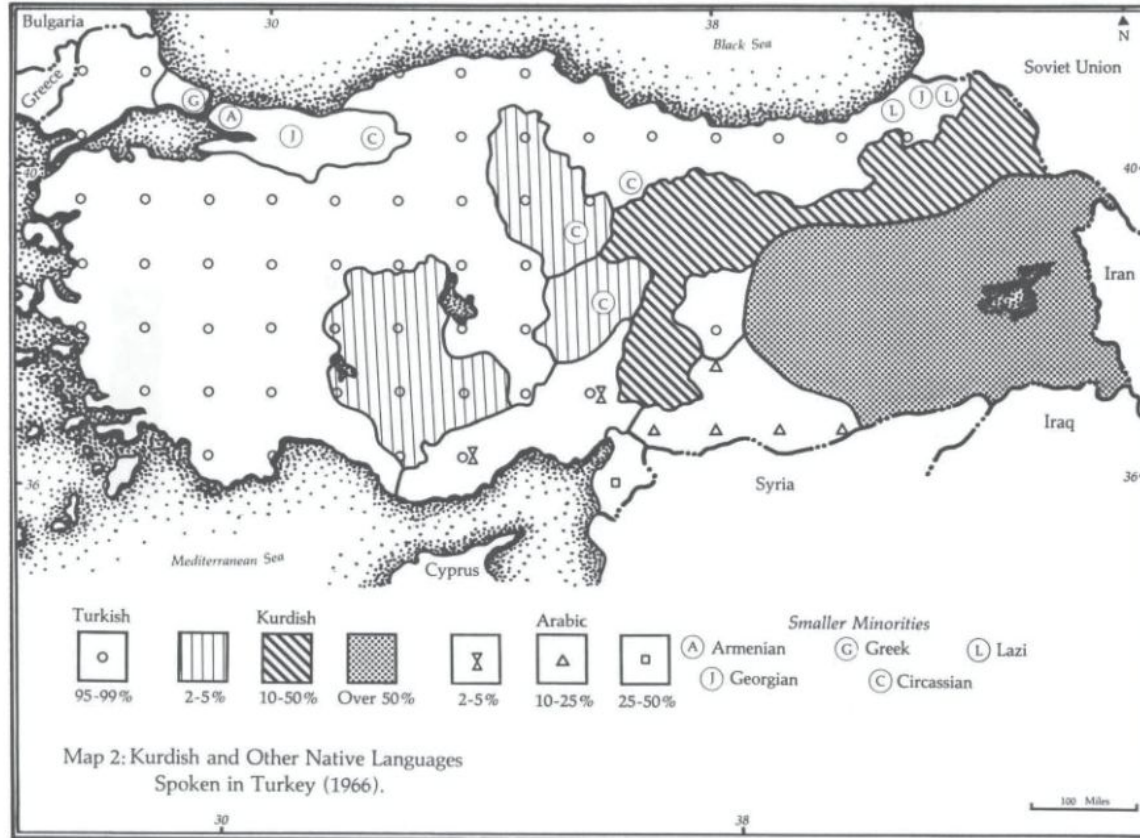
- ✓ Anadiliniz hangisidir, yani annenizden öğrendiğiniz konuşma diliniz hangisidir?;
- ✓ Aile içinde günlük yaşamda hangi dil kullanılmaktadır?

odhad podle ankety milliyet biz kimiz z 2006

	Anadil	Anadili Bu Dil Olanlar	Günlük Dili Bu Dil Olanlar
1	Türkçe	84,54	87,46
2	Kürtçe	11,97	9,76
3	Zazaca	1,01	0,81
4	Arapça	1,38	1,05
5	Ermenice	0,07	0,02
6	Rumca	0,06	0,04
7	Yahudice	0,01	0,00
8	Balkan	0,23	0,13
9	Kafkas	0,07	0,03
10	Lazca	0,12	0,07
11	Çerkesçe	0,11	0,08
12	Türki Diller	0,28	0,34
13	Kiptice	0,01	0,00
14	Batı Avrupa	0,03	0,03
15	Diğer	0,12	0,17
16	Toplam	100,00	100,00

Tablo 7: Anadil Dağılımı

jiná mapa

východní turecko

DDÜ öğretim üyesi Resul Erkan: 2004, Güneydoğu Anadolu'nun sosyal-ekonomik yapısı

Anadil nüfusları (%) (sf.274):

- Türkçe 32.5
- Kürtçe 54.4
- Arapça 8.9
- Zazaca 3.6
- Süryanice 0.6

východní turecko

DDÜ öğretim üyesi Resul Erkan: 2004, Güneydoğu Anadolu'nun sosyal-ekonomik yapısı

Günlük yaşamda en çok kullanılan dil (%):

- Türkçe 63
- Kürtçe 30.6
- Arapça 3.9
- Zazaca 2.2
- Süryanice 0.1

jazyková politika

- od korpusového plánování ke statusovému > jazykové právo

jazyková politika

MADDE 2.- Türkiye Devletinin dîni, Dîn-i İslâmdır; resmî dili Türkçe'dir, makarrı Ankara şehridir.

11 Nisan 1928 tarih ve 1222 sayılı Kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

MADDE 2.- Türkiye Devleti'nin resmî dili Türkçe'dir; makarrı Ankara şehridir.

10 Kânûn-u-evvel 1937 tarih ve 3115 sayılı Kanunla aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

MADDE 2.- Türkiye Devleti, Cumhûriyetçi, Milliyetçi, Hâlkçı, Devletçi, Laik ve İnkılâpçı'dır. Resmî dili Türkçe'dir. Makarrı Ankara şehridir.

1945 anayasası:

MADDE 2.- Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Lâik ve Devrimcidir. Devlet dili Türkçedir. Başkent Ankara'dır.

jazyková politika

III. Devletin Bütünlüğü; Resmî Dil; Başkent

MADDE 3.- Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.

Resmî dil Türkçedir.

Başkent Ankara'dır.

jazyková politika

III. Devletin bütünlüğü, resmî dili, bayrağı, millî marşı ve başkenti

MADDE 3.– Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.

Bayrağı, şekli kanununda belirtilen, beyaz ay yıldızlı al bayraktır.

Millî marşı “İstiklal Marşı”dır.

Başkenti Ankara’dır.

jazyková politika

II. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi

MADDE 42.

...

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. ...

co je po jméně

kürsü *is. Ar. kursî* **1.** Kalabalığa karşı söz söyleyenlerin üzerine çıktıkları yüksekçe yer: *Ders kürsüsü. Meclis kürsüsü.* **2.** Bir fakültede araştırma ve öğretim birimi: *Türk Dili Kürsüsü. Yakın Çağ Tarihi Kürsüsü.* **3.** *hık.* Sandalye. ~ **hocası** (veya **şeyhi**) camilerde kürsiden vaaz veren hoca.

Kürt *öz. is.* Ön Asya'da yaşayan bir topluluk ve bu topluluktan olan kimse.

co je po jméně

yenen bir yemek. [DLT]

kürt¹, [kart / kırt / kirt / kürt (*yans.*)] *is.* Pütürlü yüzeyle sürtünmeyi, kırmayı, kesmeyi, kemirmeyi, kazıyıp koparmayı, diş diş yapmayı anlatan kök. {eT} (*aynı*). [Zülfikar] ☞ **kürt kürt yemek**, {eT} {eT} *Bir şeyi kütür kütür ses çıkararak yemek.* [DLT]

kürt², [kürt] *is. bot. 1.* {eT} Kayın ağacı; huş; (*Betula alba, Pyrus cinsi ağaçlar*) (yay; değnek, kamçı vb. yapılır.) [DLT] **2.** {ağz} Dağlık ve kayalık yerlerde yetişen, çiçekleri beyaz ve top halinde, meyveleri siyah ve küçük, yapraklar tam dişli kenarlı, alt yüzü tüylü ve zeytin yeşili, Sivas dolaylarında ağızlık yapımında kullanılan, kerestesi çok sağlam bir ağaççık; gilaburu; germeşe; özübüyük, (*Viburnuk lantana*). [DS]

kürt³, [kürümek / küre-mek > kür(ü)-t] {ağz} *is.* Kuytu yerlerde toplanmış kar yığını. [DS] ☞ **kürt bulguru**, *Yuvarlak ve sert kar tanesi; bulgurcuk.* || **kürt büzülgen**, *Çığ.* || **kürt koçu**, *Sonbaharda yapılan koç katımı.* || **kürt yarması**, *Küçük dolu.*

kürtaj, [Fr. curetage] *is. tıp. 1.* Hasta bir dokudan

co je po jméně

kırgıy, [eT. kırguy] *is.* Atmaca; şahin.

Kırgız, [kırgız] *is.* 1. M.Ö. üçüncü yüzyıldan beri varlığını sürdüren bir Türk boyu ve bu boydan olan kimse. 2. *sf.* Kırgız boyuna ilişkin olan.

kırgız¹, [kırgız] {ağız} *sf.* Gezici; gezgin. [DS]

kırgız², [kır+kız] {ağız} *is.* Davranışları erkek gibi olan kız. [DS]

Kırgızca, [kırgız-ca] *is.* 1. Kırgızların konuştuğu kuzeybatı Türk lehçesi. 2. *sf.* (Eser için) Kırgız lehçesi ile yazılmış olan. 3. Bu lehçe ile ilgili olan.

kırgun, [kır-mak > kır-ğun] {eAT} *is.* Ölüm salgını. [DK]

yenen bir yemek. [DLT]

kürt¹, [kart / kırt / kirt / kürt (*yans.*)] *is.* Pütürlü yüzeylere sürtünmeyi, kırmayı, kesmeyi, kemirmeyi, kazıyıp koparmayı, diş diş yapmayı anlatan kök. {eT} (*aynı*). [Zülfikar] ☞ **kürt kürt yemek**, {eT} {eT} *Bir şeyi kütür kütür ses çıkararak yemek.* [DLT]

kürt², [kürt] *is. bot. 1.* {eT} Kayın ağacı; huş; (*Betula alba*, *Pyrus cinsi ağaçlar*) (yay; değnek, kamçı vb. yapılır.) [DLT] 2. {ağız} Dağlık ve kayalık yerlerde yetişen, çiçekleri beyaz ve top halinde, meyveleri siyah ve küçük, yapraklar tam dişli kenarlı, alt yüzü tüylü ve zeytin yeşili, Sivas dolaylarında ağızlık yapımında kullanılan, kerestesi çok sağlam bir ağaççık; gilaburu; germeşe; özübüyük, (*Viburnuk lantana*). [DS]

kürt³, [kürümek / küre-mek > kür(ü)-t] {ağız} *is.* Kuytu yerlerde toplanmış kar yığını. [DS] ☞ **kürt bulguru**, *Yuvarlak ve sert kar tanesi; bulgurcuk.* || **kürt büzülgen**, *Çığ.* || **kürt koçu**, *Sonbaharda yapılan koç katımı.* || **kürt yarması**, *Küçük dolu.*

kürtaj, [Fr. curetage] *is. tıp. 1.* Hasta bir dokudan

co je po jměně

“dağ türkleri (ekşi sözlük)

resmi ideolojiye göre kürtler.

aslında kürt diye birşey yokmuş. türklerin dağda kalmış, medeniyetten uzak artıkları yüksek doruklarda donmuş karlar ve buzlar üzerinde yürürken ayaklarından kart kurt diye sesler çıkarmış. bundan dolayı kürt denmiş bu insanlara. (kahkaha atmak serbest:)”

z turecké literatury

XII / İlk Ders

Çocuklar odaya doluştular.

Davranışlarında, yüzlerinde, bugün köyde sanki olağanüstü bir şey olmamış gibi.

Ben de onlara öykündüm.

İşte kitaplarınız çocuklar, dedim. İşte defterleriniz, işte silgileriniz, işte boyalarınız. Birazdan tümünü dağıtacağım sizlere.

Şimdi, hadi bakalım, okulumuzun açılışını yapalım.

Okulun açılışını yaptık.

Kapıya bayrağımızı çektik. Kentten getirdiğimiz bayrağı.

İstiklâlimizin marşını söyledik.

Günü geldiğinde düzeltmek için. Hadi bakalım, şimdi bana, silmeden, benim dilimden, benim size öğreteceğim, öğretmem istenen dilden, bildiğiniz tüm sözcükleri yazın defterinizin ilk sayfasına.

Anladınız mı?

Hep bir ağızdan cevapladılar:

Naaa.

Anlamadılar.

Anlatamadım.

Hadi, bir kez daha açıklayalım:

Bildiğimiz sözcükler, örneğin, okul, örneğin, öğretmen, bayrak, dağ, ağaç, ot, odun, tezek, kurt, köpek... ne kadar biliyorsanız, kaç sözcük biliyorsanız alt alta yazacaksınız.

kurdština

- co je kurdština?

kurdština

- co je kurdština? > kurdské jazyky (íránské < indo-íránské < indo-evropské)
- 3 skupiny: s - c - j

kurdština

- co je kurdština? > kurdské jazyky (íránské < indo-íránské < indo-evropské)
- 3 skupiny: s - c - j
- s = kurmanci
- c = sorani
- j = pehlewani

kurdština

- co je kurdština? > kurdské jazyky (íránské < indo-íránské < indo-evropské)
- 3 skupiny: s - c - j
- s = kurmanci
- c = sorani
- j = pehlewani

Hemû mirov azad û di weqar û mafan de wekhev tîn dinyayê. Ew xwedî hiş û şuûr in û divê li hember hev bi zihniyeteke bratiyê bilivin.

هه‌موو مرۆف ئازاد و دوه‌قار و مافان ده وه‌کهه‌ف تین دنیایێ. ئەو خوه‌دی هه‌ش و شوئوورن و دقێ له‌مبه‌ر هه‌ف بزهنیه‌ته‌که براتیێ بلقن.

kurdština

- co je kurdština? > kurdské jazyky (íránské < indo-íránské < indo-evropské)
- 3 skupiny: s - c - j
- s = kurmanci
- c = sorani
- j = pehlewani

K.: Tu min dibînî

×

S.: دەمبینی (تو)

kurdština

- co je kurdština? > kurdské jazyky (íránské < indo-íránské < indo-evropské)
- 3 skupiny: s - c - j
- s = kurmanci
- c = sorani
- j = pehlewani

Hemû mirov azad û di weqar û mafan de wekhev tên dinyayê. Ew xwedî hiş û şuûr in û divê li hember hev bi zihniyeteke bratiyê bilivin.

Tamâm-e afrâd-e başar âzâd be donyâ miâyand va az lehâz-e heysiyat-o hoquq bâ ham barâbar-and. Hame dârâ-ye aql-o vejdân mibâşand va bâyard nesbat be yekdigar bâ ruh-e barâdari raftâr konand.

sociolingvistická situace kurdštiny v turecku

- diskuze öpengin 2012

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

Section III.

Protection of Minorities

...

Article 39

Turkish nationals belonging to *non-Moslem minorities* will enjoy the same civil and political rights as Moslems.

...

Notwithstanding the existence of the official language, adequate facilities shall be given to *Turkish nationals of non-Turkish speech* for the oral use of their own language before the Courts.

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

Section III.

Protection of Minorities

...

Article 40

Turkish nationals belonging to non-Moslem minorities shall enjoy the same treatment and security in law and in fact as other Turkish nationals. In particular, they shall have an *equal right to establish, manage and control at their own expense, any charitable, religious and social institutions, any schools and other establishments for instruction and education, with the right to use their own language and to exercise their own religion freely therein.*

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

Section III.

Protection of Minorities

...

Article 41

As regards *public instruction*, the Turkish Government will grant in those towns and districts, where a *considerable proportion of non-Moslem nationals* are resident, adequate facilities for ensuring that in the primary schools the *instruction shall be given* to the children of such Turkish nationals *through the medium of their own language*. This provision will not prevent the Turkish Government from making the teaching of the Turkish language obligatory in the said schools.

situace ku. před republikou

- jen jedna z menšin (o které se vědělo a která měla se státem komplexní vztahy)
- ku. intelektuálové v istanbulu: publikují v ku., zakládají spolky
- ku. jako viditelná a zvláštní skupina > počátky ku. nacionalismu
- vznikající tu. nacionalismus
  - ziya gökalp: státy založené na jednom jazyku mají budoucnost
  - ittihat ve terakki: ku. nejsou samostatný národ
- mustafa kemal
  - misak-ı milli mluví o právech ne turků, ale muslimských osmanů
  - interview 1923: možnost vzniku autonomní kurdské oblasti

situace ku. před republikou

- jen jedna z menšin (o které se vědělo a která měla se státem komplexní vztahy)
- ku. intelektuálové v istanbulu: publikují v ku., zakládají spolky
- ku. jako viditelná a zvláštní skupina > počátky ku. nacionalismu
- vznikající tu. nacionalismus
  - ziya gökalp: státy založené na jednom jazyku mají budoucnost
  - ittihat ve terakki: ku. nejsou samostatný národ
- mustafa kemal
  - misak-ı milli mluví o právech ne turků, ale muslimských osmanů
  - interview 1923: možnost vzniku autonomní kurdské oblasti
- radikální obrat po vzniku republiky

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

- ? (jazyková) ideologie a politická vize republiky

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

- turecká republika: jeden stát - jeden národ - jeden jazyk
- asimilační strategie - türkleştirme
- popření diverzity
- orientalistický a koloniální diskurs

"We are frankly [n]ationalist[s] ... and [n]ationalism is our only factor of cohesion. In the face of a Turkish majority other elements have no kind of influence. We must turkify the other elements of our land at any price, and we will annihilate those who oppose the Turks or 'le turquisme'"

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

- turecká republika: jeden stát - jeden národ - jeden jazyk
- asimilační strategie - türkleştirme
- popření diverzity
- orientalistický a koloniální diskurs
- ? dil devrimi a postoj vůči jazykovým menšinám

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

- turecká republika: jeden stát - jeden národ - jeden jazyk
- asimilační strategie - türkleştirme
- popření diverzity
- orientalistický a koloniální diskurs
- ? dil devrimi a postoj vůči jazykovým menšinám
- kdo je turek (ústava 1961):
  - MADDE 54.- Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

- ? asimilace

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

- ? asimilace
- dvě strategie:
  - zneviditelnění jako oficiální diskurzivní strategie
  - asimilace: místa - lidi - jazyk - kultura
- jazyková politika: homogenizace > likvidace menšinových jazyků

jazyková politika tu. vůči menšinám na příkladu ku.

- ? asimilace
- dvě strategie:
  - zneviditelnění jako oficiální diskurzivní strategie
  - asimilace: místa - lidi - jazyk - kultura
- jazyková politika: homogenizace > likvidace menšinových jazyků
- ? jak zaniká jazyk

fyzická asimilace

- kurdská povstání v 20. a 30. letech
- dersim > tunceli
- iskan kanunu:

Madde 2 — Dahiliye Vekilligince yapılıp İcra Vekilleri Heyetince tasdik olunacak haritaya göre Türkiye, iskân bakımından üç nevi mıntakaya ayrılır.

1 numaralı mıntakalar : Türk kültürlü nüfusunun tekâsüfü istenilen yerlerdir.

2 numaralı mıntakalar : Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı mıntakalar : Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzıbat sebeplerile boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir.

fyzická asimilace

- kurdská povstání v 20. a 30. letech
- dersim > tunceli
- iskan kanunu:

B : Bu mntakalarda soyca Türk olup dilini unutmuş veya ihmal etmiş bulunan köyler ve aşiretler efradı, ahalisi Türk kültürüne bağlı köyler ile nahiye, kaza ve vilâyet merkezleri civarına yerleştirilirler.

virtuální asimilace

Expressions to be avoided	Officially sanctioned terminology
Uprising, Kurdish uprising, Kurdish national liberation war, Kurdish freedom struggle, Kurdish rebellion, armed uprising, rebellion	terrorist activities
Operation, cleansing operation	Search for terrorists and criminals
Kurdish, Kurdish Turks, Kurdish race, Kurdish citizen	Turkish citizen
Kurdish lineage, Kurdish origin, citizens of Kurdish origin, people of the Kurdish race	Turkish citizen/our citizens who are defined as Kurdish by separatist circles
Evacuated villages/burnt villages	Deserted villages, villages that have been deserted by the people.
Southeastern people, people in Southeast Anatolia, people in East and Southeast Anatolia	Our citizens living in the east of Turkey
The Kurdish Parliament-in-Exile	Meeting held under the control of the terrorist PKK organization
Low-intensity war	Counterterrorism
Kurdish leader/leaders	The tribe leaders/chiefs in northern Iraq.

jazykové zákony a kurdská jména

- zákon 2525/1934

Madde 3 — Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumî edeplere uygun olmıyan veya iğrenç ve gülünç olan soy adları kullanılamaz.

jazykové zákony a kurdská jména

- zákon 2525/1934

Madde 3 — Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumî edeplere uygun olmıyan veya iğrenç ve gülünç olan soy adları kullanılamaz.

- zákon 7267/1959, čl. 1:

Ancak; Türkçe olmayan ve iltibasa meydan veren köy adları, alâ-kadar Vilâyet Dairnî Encümeninin mütalâası alındıktan sonra, en kısa zamanda Dahiliye Vekâletince değiştirilir.

jazykové zákony a kurdská jména

- zákon 2525/1934

Madde 3 — Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumî edeplere uygun olmıyan veya iğrenç ve gülünç olan soy adları kullanılamaz.

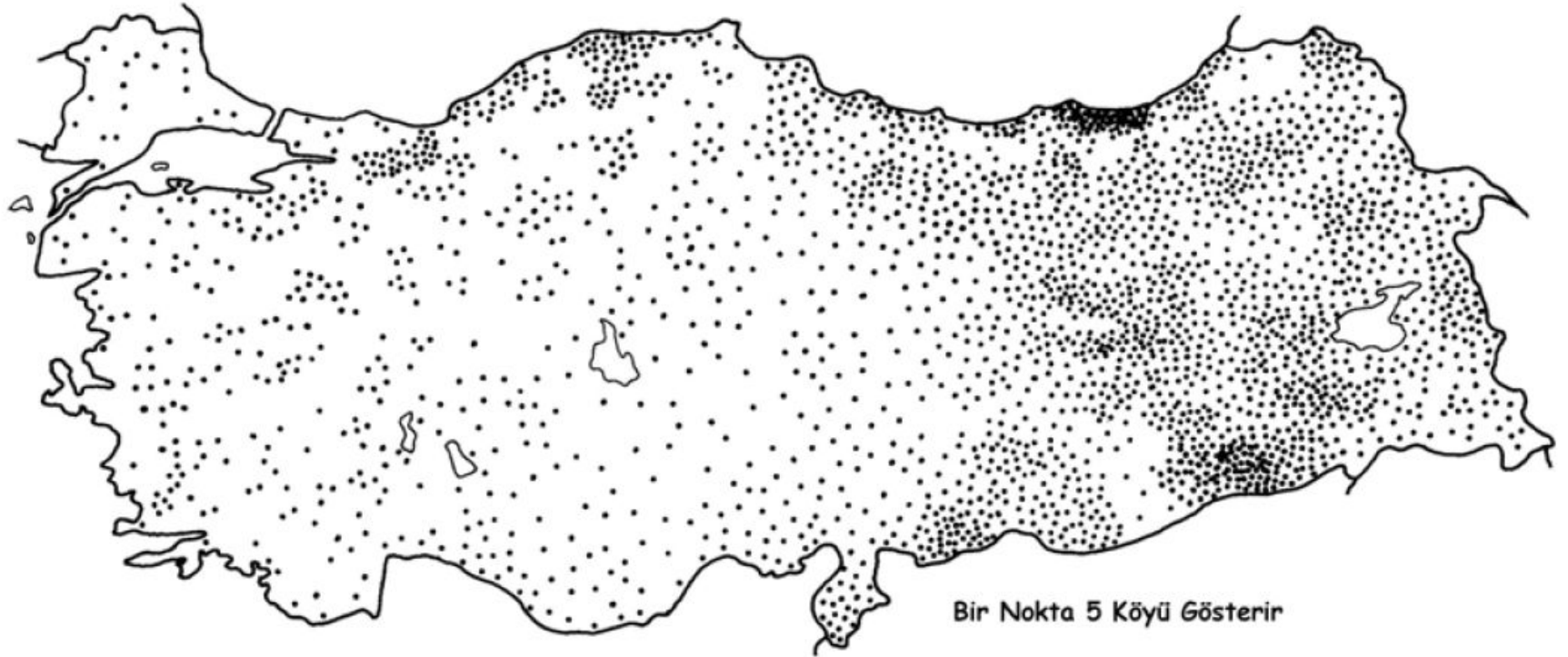
- zákon 7267/1959, čl. 1:

Ancak; Türkçe olmayan ve iltibasa meydan veren köy adları, alâ-kadar Vilâyet Daimî Encümeninin mütalâası alındıktan sonra, en kısa zamanda Dahiliye Vekâletince değiştirilir.

- zákon 1587/1972, čl. 16:

Çocuğun adını ana ve babası kor. Ancak millî kültürümüze, ahlâk kurallarına, örf ve âdetlerimize uygun düşmiyen veya kamu oyunu inciten adlar konulmaz, doğan çocuk babasının, evlenme dışında doğmuş ise anasının soyadını alır.

jméno jako symbol

Şekil 1: Türkiye’de İsmi Değiştirilen Köylerin Dağılışı (2000)

jméno jako symbol

İl Adı	Köy Sayısı	İl Adı	Köy Sayısı	İl Adı	Köy Sayısı
Adana	169	Erzincan	366	Mardin	647
Adıyaman	224	Erzurum	653	Muğla	70
Afyon	88	Eskişehir	70	Muş	297
Ağrı	374	Gaziantep	279	Nevşehir	24
Amasya	99	Giresun	167	Niğde	48
Ankara	193	Gümüşhane	343	Ordu	134
Antalya	168	Hakkâri	128	Rize	105
Artvin	101	Hatay	117	Sakarya	117
Aydın	69	Isparta	46	Samsun	185
Balıkesir	110	İçel	112	Siirt	392
Bilecik	32	İstanbul	21	Sinop	59
Bingöl	247	İzmir	68	Sivas	406
Bitlis	236	Kars	398	Tekirdağ	19
Bolu	182	Kastamonu	295	Tokat	245
Burdur	49	Kayseri	86	Trabzon	390
Bursa	136	Kırklareli	35	Tunceli	273
Çanakkale	53	Kırşehir	39	Ş. Urfa	389
Çankırı	76	Kocaeli	26	Uşak	47
Çorum	103	Konya	236	Van	415
Denizli	53	Kütahya	93	Yozgat	90
Diyarbakır	555	Malatya	217	Zonguldak	156
Edirne	20	Manisa	83		
Elazığ	383	K. Maraş	105	Toplam	12211

Tablo 1: İllere Göre İsmi Değiştirilen Köy Sayıları (2000)

jméno jako symbol

İl Adı	Köy Sayısı	İl Adı	Köy Sayısı	İl Adı	Köy Sayısı
Adana	169	Erzincan	366	Mardin	647
Adıyaman	224	Erzurum	653	Muğla	70
Afyon	88	Eskişehir	70	Muş	297
Ağrı	374	Gaziantep	279	Nevşehir	24
Amasya	99	Giresun	167	Niğde	48
Ankara	193	Gümüşhane	343	Ordu	134
Antalya	168	Hakkâri	128	Rize	105
Artvin	101	Hatay	117	Sakarya	117
Aydın	69	Isparta	46	Samsun	185
Balıkesir	110	İçel	112	Siirt	392
Bilecik	32	İstanbul	21	Sinop	59
Bingöl	247	İzmir	68	Sivas	406
Bitlis	236	Kars	398	Tekirdağ	19
Bolu	182	Kastamonu	295	Tokat	245
Burdur	49	Kayseri	86	Trabzon	390
Bursa	136	Kırklareli	35	Tunceli	273
Çanakkale	53	Kırşehir	39	Ş. Urfa	389
Çankırı	76	Kocaeli	26	Uşak	47
Çorum	103	Konya	236	Van	415
Denizli	53	Kütahya	93	Yozgat	90
Diyarbakır	555	Malatya	217	Zonguldak	156
Edirne	20	Manisa	83		
Elazığ	383	K. Maraş	105	Toplam	12211

Tablo 1. İllere Göre İsmi Değiştirilen Köy Sayıları (2000)

jazykové zákony

- ústava 1982:

VIII. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

MADDE 26. — Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kâğıtlar, plâklar, ses ve görüntü bantları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kâhnan merciin emriyle toplattırılır. Toplatma kararını veren merci bu kararını, yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Hâkim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar.

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

jazykové zákony

- zákon 2932/1983:

Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kullanılmayacak diller

MADDE 2. — Türk Devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmî dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır.

Türkiye Devletinin taraf olduğu milletlerarası andlaşma hükümleriyle eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve kamu kurum ve kuruluşlarının yayınlarına ilişkin mevzuat hükümleri saklıdır.

Türk vatandaşlarının anadili

MADDE 3. — Türk Vatandaşlarının anadili Türkçedir.

a) Türkçeden başka dillerin anadili olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunulması,

b) Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, mahallin en büyük mülkî amirinden izin alınmadıkça bu Kanunla yasaklanmamış olsa bile Türkçeden başka dille yazılmış afiş, pankart, döviz, levha ve benzerlerinin taşınması, plak, ses ve görüntü bantları ve diğer anlatım araç ve gereçleriyle yayım yapılması,

Yasaktır.

jazykové zákony

- zákon 2820/1983 o politických stranách

Azınlık yaratılmasının önlenmesi:

Madde 81 – Siyasi partiler:

- a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.
- b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.
- c) Tüzük ve programlarının yazımı ve yayınlanmasında, kongrelerinde, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçe'den başka dil kullanamazlar; Türkçe'den başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve dağıtamazlar; bu eylem ve işlemlerin başkaları tarafından da yapılmasına kayıtsız kalamazlar. Ancak, tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dile çevrilmesi mümkündür.

vývoj po 1983

- turgut özal (1988): benim anneannem de kürttü
- süleyman demirel (1993): kürt realitesini tanıyoruz
- 91 zrušení jazykového zákona z 83
- možnost tisku a vysílá v ku., pryč zákaz ku. hudby, plán na řešení

vývoj po 1983

- turgut özal (1988): benim anneannem de kürttü
- süleyman demirel (1993): kürt realitesini tanıyoruz
- 91 zrušení jazykového zákona z 83
- možnost tisku a vysílá v ku., pryč zákaz ku. hudby, plán na řešení
- 93 + özal
- nová diskurzivní strategie: národní bezpečnost - separatismus - boj proti terorismu
- 91 terörle mücadele kanunu

kurďština v politice: leyla zana

- kurďska politicka
- poprvé v tbmm v 91
- poslanecký slib

kurdřtina v politice: leyla zana

LEYLA ZANA (Diyarbakır) — “Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü... (DYP sıralarından “göğsündeki bayrağı indir” sesleri, DYP ve ANAP sıralarından sıralara vurmalar, gürültüler) ...milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağım, hukukun üstünlüğüne, demokratik ve lâik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılablarına bağlı kalacağım; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakattan ayrılmayacağım; büyük Türk Milleti önünde namusum ve şerefim üzerine and içerim.”

(Hatip tarafından, bilinmeyen bir dille, birtakım kelimeler ifade edildi) (DYP ve ANAP sıralarından sıralara vurmalar, gürültüler)

BAŞKAN — Bir dakika... Bakar mısın kızım?..

MAHMUT ÖZTÜRK (Aksaray) — Burası Türkiye Cumhuriyeti...

SALİH SÜMER (Diyarbakır) — Mahmut, ayıp, ayıp! (DYP ve ANAP sıralarından sıralara vurmalar, gürültüler)

kurdština v politice: leyla zana

- poslanecký slib 2015:

- LEYLA ZANA (Ağrı) – ...(*x*) (HDP sıralarından alkışlar)

- Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma; hukukun üstünlüğüne, demokratik ve lâik Cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma; toplumun huzur ve refahı, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakattan ayrılmayacağıma; *büyük Türkiye milleti* önünde namusum ve şerefim üzerine andiçerim.

- *x* = Bi hevîya aşîfî kî bi rûmet û mayînde

vyučování a změny 2002

- jazyk výuky jako silný nástroj statusového plánování
- vyloučení ku. ze státního vzdělávacího systému:
  - stigmatizace ku.
  - bilingvismus a dominance tu.
  - internátní školy pro ku. děti
- přístupová jednání eu + harmonizační opatření: reformy 2002 a výuka menšinových jazyků

vyučování a změny 2002

- reformy 2002 a výuka menšinových jazyků (zákon 2923/1983, novelizace 2002)

Amaç

Madde 1 – (Değişik: 3/8/2002-4771/11 md.)

Bu Kanunun amacı, eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller, yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okullar ile Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğreniminin tâbi olacağı esasları düzenlemektir.

a) **(Değişik: 30/7/2003-4963/23 md.)** Eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil, ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Ancak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için, (...) ⁽²⁾ Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tâbi olmak üzere özel kurslar açılabilir; bu kurslarda ve diğer dil kurslarında aynı maksatla dil dersleri oluşturulabilir. Bu kurslar ve derslerde, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı öğretim yapılamaz. Bu kursların ve derslerin açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Millî Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak

novela ústavy 2001

VIII. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

MADDE 26. – Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

(Değişik: 3.10.2001-4709/9 md.) Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

(Üçüncü fıkra mülga: 3.10.2001-4709/9 md.)

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

(Ek: 3.10.2001-4709/9 md.) Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.

další změny

- azadiya welat - zavřeno 2016
- 2004 trt omezeně vysílání v ku. > 2009 trt 6 (trt kurdî)
- 2009 mardin artuklu üniversitesi yaşıyan diller enstitüsü
- milli birlik ve kardeşlik projesi
- q - w - x do abecedy / do výuky
- zrušení zákazu ku. mezi spoluvězni
- hadep > dehap > dtp > bdp > dbp & hdp

jazykový kapitál

- smits & gündüz-hoşgör (2003)
- jazykový kapitál: schopnost ovládat většinový jazyk země jako prostředek přístupu ke “statkům” ~ jazykový kapitál a jeho směnitelnost s ekonomickým / sociálním kapitálem

jazykový kapitál

- smits & gündüz-hoşgör (2003)
- jazykový kapitál: schopnost ovládat většinový jazyk země jako prostředek přístupu ke “statkům” ~ jazykový kapitál a jeho směnitelnost s ekonomickým / sociálním kapitálem
- arabské a kurdské ženy v turecku ne/mluvící tu.
- turkish demographic and health survey
- ? je turečtina jazykový kapitál ? mají se ženy bez tu. “hůř” ?

turečtina jako menšinový jazyk

pár sociolingvistických pojmů

- mono/multilingvismus
- jazykový kontakt > jazykový svaz / areál
- code switching: alternational x insertional
- code mixing a fused lect
- pidgin / kreolština

turečtina mimo turecko

- ? tu. jazykové menšiny

turečtina mimo turecko

- ? tu. jazykové menšiny

kde	kolik
bulharsko	600k
kypr	300k
kazachstán	90k
makedonie	73k
rumunsko	25k
řecko	40k (10k jako l1)
uzbekistán	130k
západní evropa	2M+

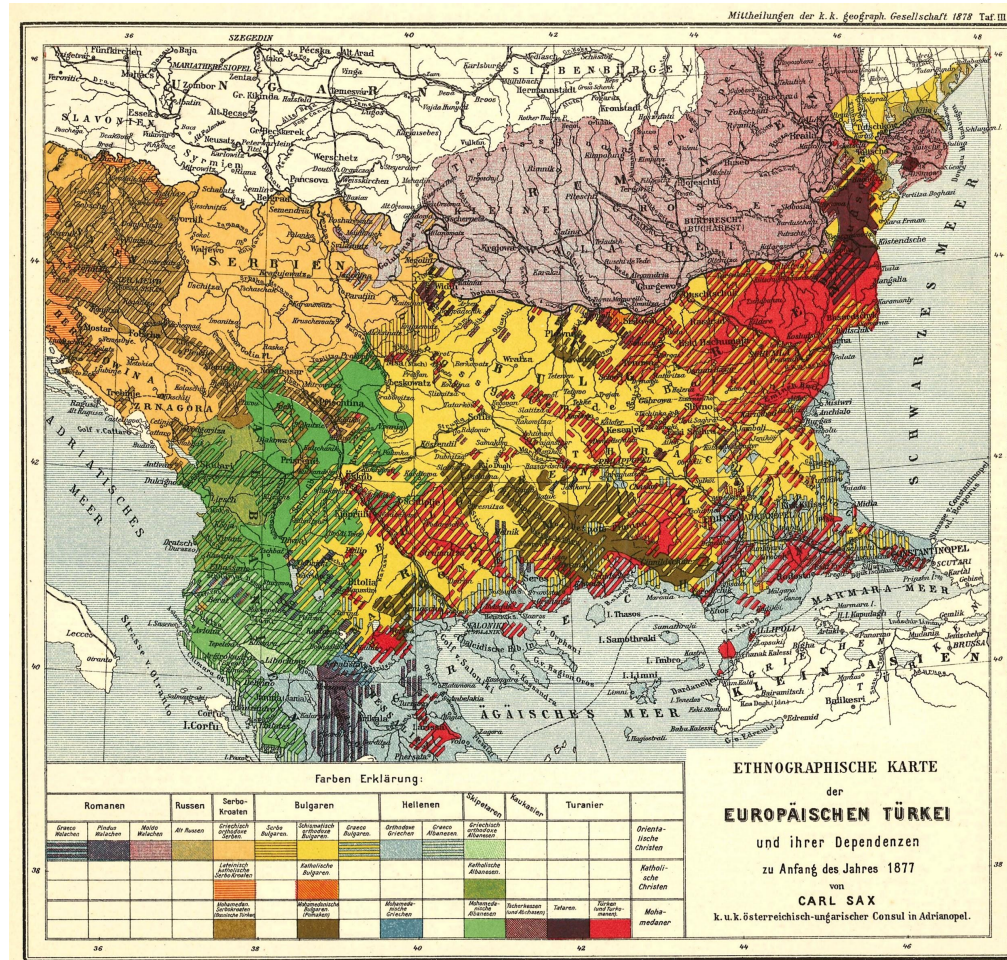
výběrová témata

- tu. v bulharsku
- tu. na kypru
- tu. v z evropě
- tu. v kontaktu

tu. menšina v bulharsku

- osmanské území po velmi dlouhou dobu
- osmanština jako jazyk vládců a systém správy a přístup vůči menšinám
- probouzení nacionalismu v 18/19
- války s ruskem - vznik bulharska - balkánské války
- > vznik turecké menšiny

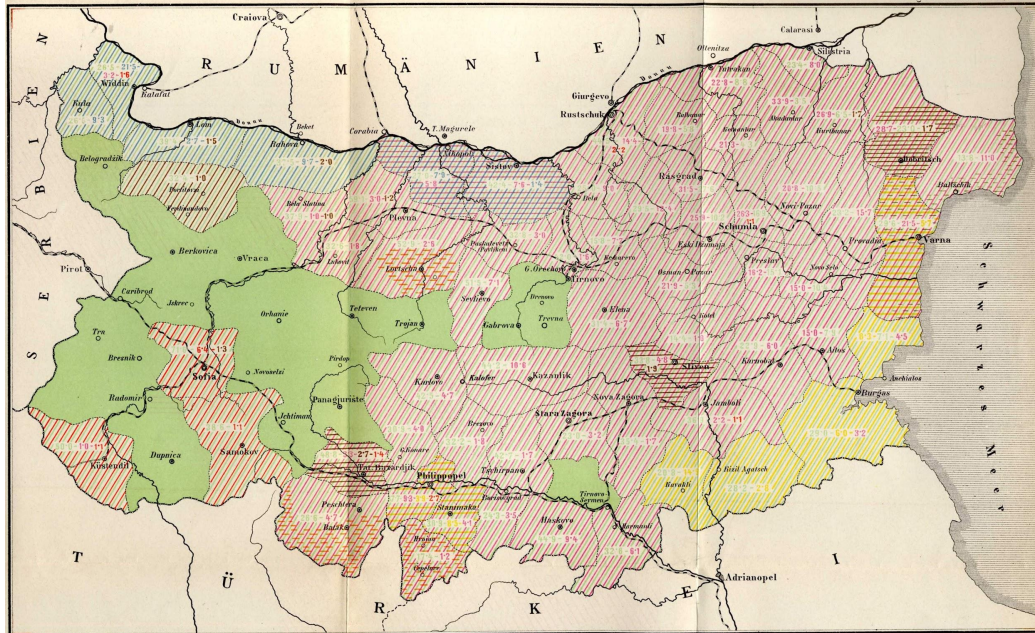
tu. menšina v bulharsku

tu. menšina v bulharsku

Graphisch - statistische Darstellung
der Bevölkerungsverhältnisse des Fürstenthums
BULGARIEN.

Geogr. Rundschau XXI, Heft 12.

A. Hartleben's Verlag

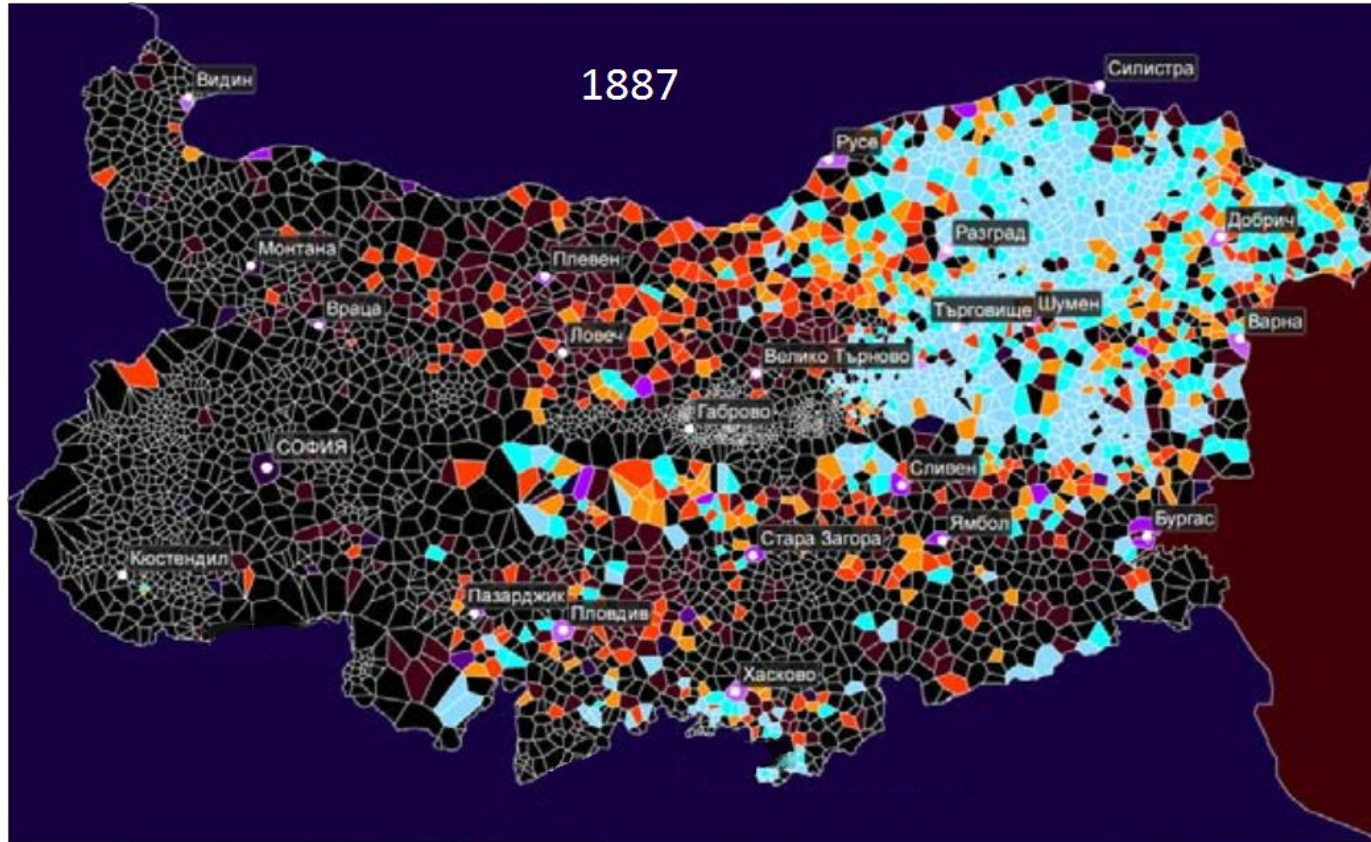
Maßstab 1:1.500.000.

Kartogr. Anst. v. Th. Neumann, Wien.

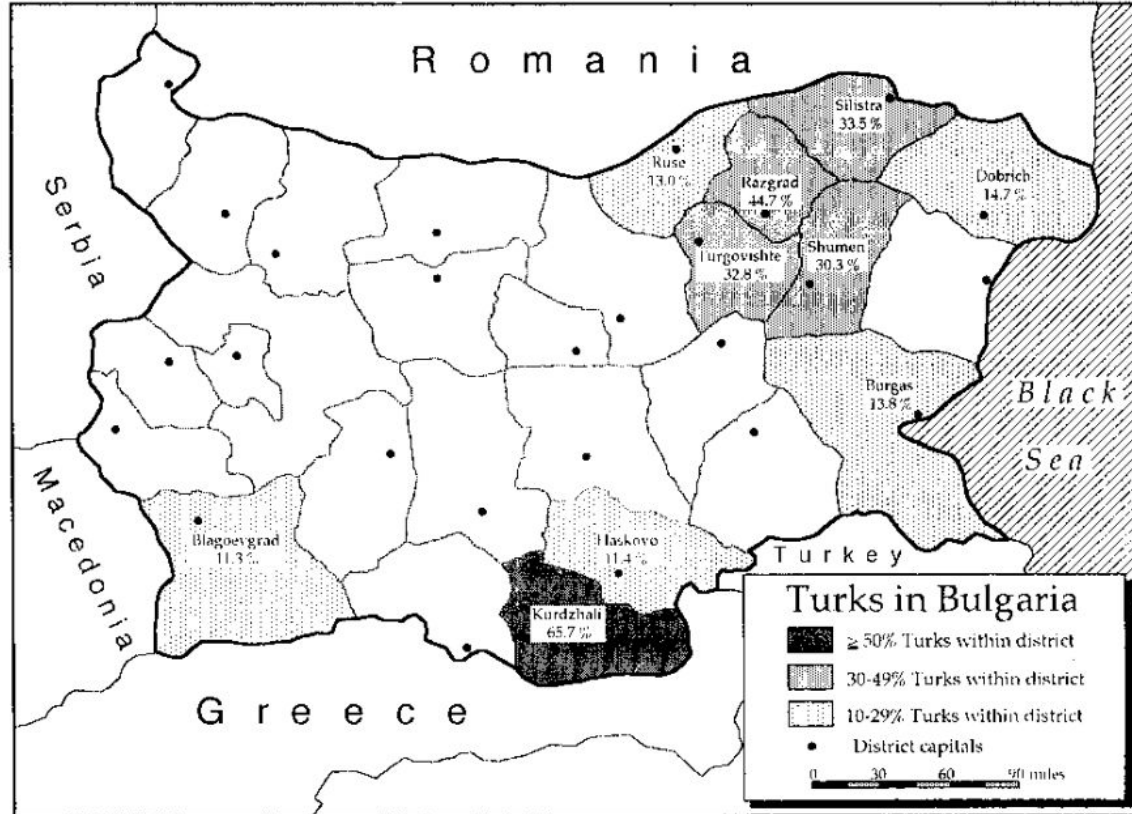
	Bulgaren untermischt.		Bulgaren und Griechen.		Bulgaren u. Pomaken und Türken.
	Bulgaren u. Rumänen, Türken u. Span. Juden.		Bulgaren und Zigeuner.		Bulgaren u. Türken und Zigeuner.
	Bulgaren, Rumänen und Türken.		Bulgaren, Griechen und Türken.		Bulgaren und Spanische Juden.
	Bulgaren und Türken.		Bulgaren u. Gagauern, Türken und Griechen.		Bulgaren, Türken und Gagauern.

Die Kreuzung der verschiedenen Völker durch Zahlen ist für Bulgaren grün - Türken braunrot - Rumänen blau - Griechen schwarzgrün - Spanische Juden dunkelrot - Zigeuner braun - Pomaken dunkelgrün. - Die Zahlen zeigen die Anzahl der vollständigen Volkseinheiten in dem betreffenden Bezirk nach Zusammenan.

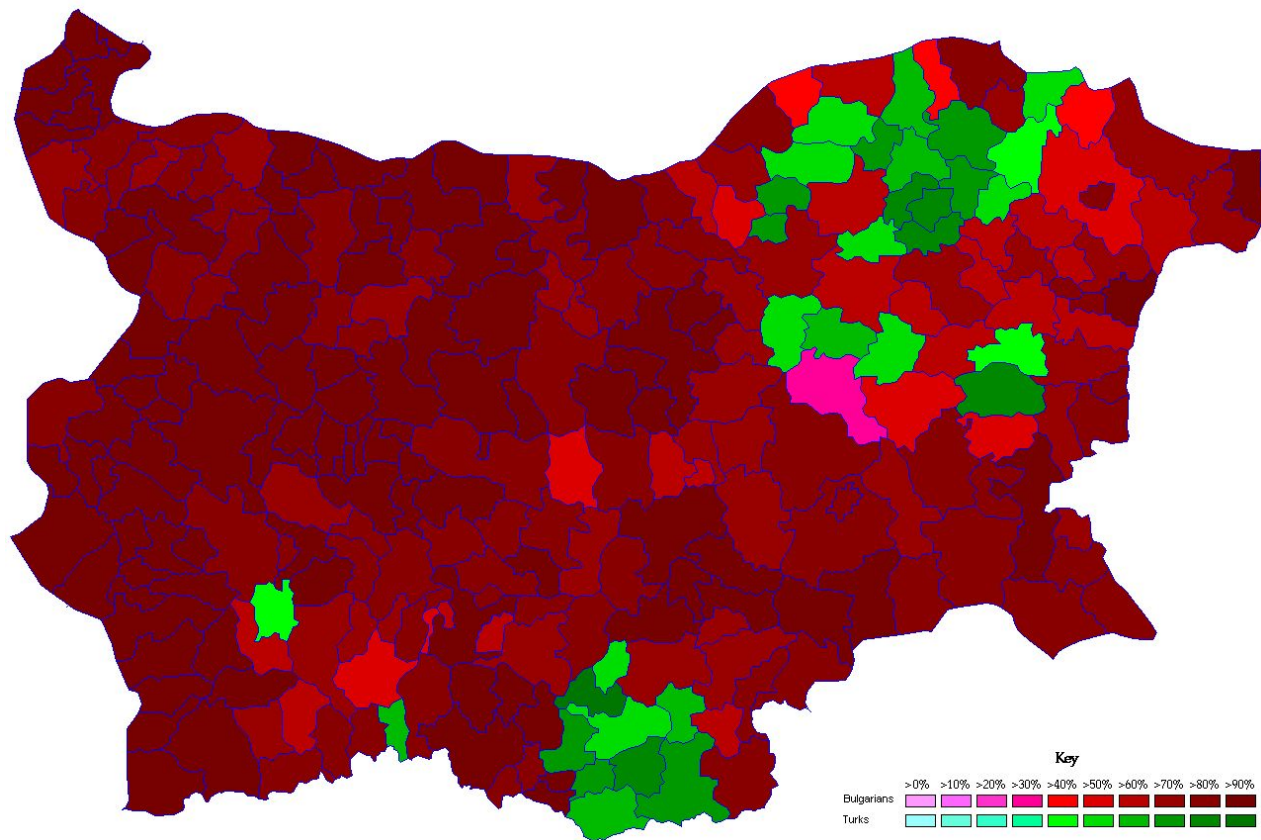
tu. menšina v bulharsku

tu. menšina v bulharsku

tu. menšina v bulharsku

situace do ww2

- vzdělání v rukou komunity
  - turecky
  - chlapci
  - malá část populace
  - náboženská výuka + čtení - psaní - počty
  - 1905: gramotnost 4 %

od začátku komunismu do 1960s

- povinná školní docházka + státní školy
- ústava 1947 čl 79
- relativní volnost v jazykové a kulturní oblasti
- povinně bg. > podpora bilingvismu
- podpora kultury, literatury
  - podpora tu. autorů, překlady
  - kult spolek kaynak v sofi
  - noviny yeni ışık, halk gençliđi, časopis yeni hayat
  - divadla, folklorní soubory

60. - 80. léta

- postupná změna politiky > přechod k asimilační politice
- v 50 letech sloučení tu. a bg. škol
- umenšování výuky v tu.
- ústava 1971
- ukončení publikační činnosti v tu.

60. - 80. léta

Partial List of Forbidden Words and Their Bulgarian Equivalents

Turkish	Bulgarian	English translation
mefküre	ИДЕЯ	idea
rapor	ДОКЛАД	report
dönem	ПЕРИОД	era
mağaza	СКЛАД	warehouse
kütüphane	БИБЛИОТЕКА	library
okuma yurdu	ЧИТАЛИЩЕ	communal reading rm.
başkan	ПРЕСЕДАТЕЛ	president
yenilikçi	РАЦИОНАЛИЗАТОР	advocate of change
yedek	РЕЗЕРВ	spare part
emekli	ПЕНСИОНЕР	retired
dümen	КОРМИЛО	steering wheel
mermi	ПАТРОН	bullet
hemşire	СЕСТРА	nurse
ebe	АКУШЕРКА	midwife
albay	ПОЛКОВНИК	captain
burs	СТИПЕНДИЯ	stipend
dernek	КРУТ	association
edebiyat	ЛИТЕРАТУРА	literature
maaş	ЗАПЛАТА	salary
dilekçe	МОЛБА	petition
mukavele	ДОГОВОР	contract
yorum	КОМЕНТАР	commentary
kanun	ЗАКОН	law

SOURCE: Çavuş (1986:67)

60. - 80. léta

- postupná změna politiky > přechod k asimilační politice
- v 50 letech sloučení tu. a bg. škol
- umenšování výuky v tu.
- ústava 1971
- ukončení publikační činnosti v tu.
- od 1984 násilná asimilační kampaň

60. - 80. léta

The Bulgarian nation [was] pure and uncontaminated, and [had] remained unchanged since the Middle Ages. According to the anthropologists, the Bulgarian people [had taken] shape in the ninth and tenth centuries as a blending of Slavs, Thracians, and Asiatic tribes. This mixture [had] evolved into a homogeneous entity, the people now called Bulgarians. The foreign invasions of the past 1,000 years [had] left no racial mark, it seems. The implication [was] that the members of the Turkish minority [were] merely Bulgarians who happen[ed] to speak Turkish. (*Newsletter of the EEAG* 1988:16–17)

po demokratizaci

- asimilační kampaň přispěla k pádu živkovova a režimu
- demonstrace v 1989
- konec asimilace
- dviženie za prava i svobodi - hak ve özgürlükler hareketi
- debata o tu. ve vyučování

přepínání a míšení kódů

hinnenkamp 2003

jazyk a identita: tu. na kypru

- tu. na kypru?

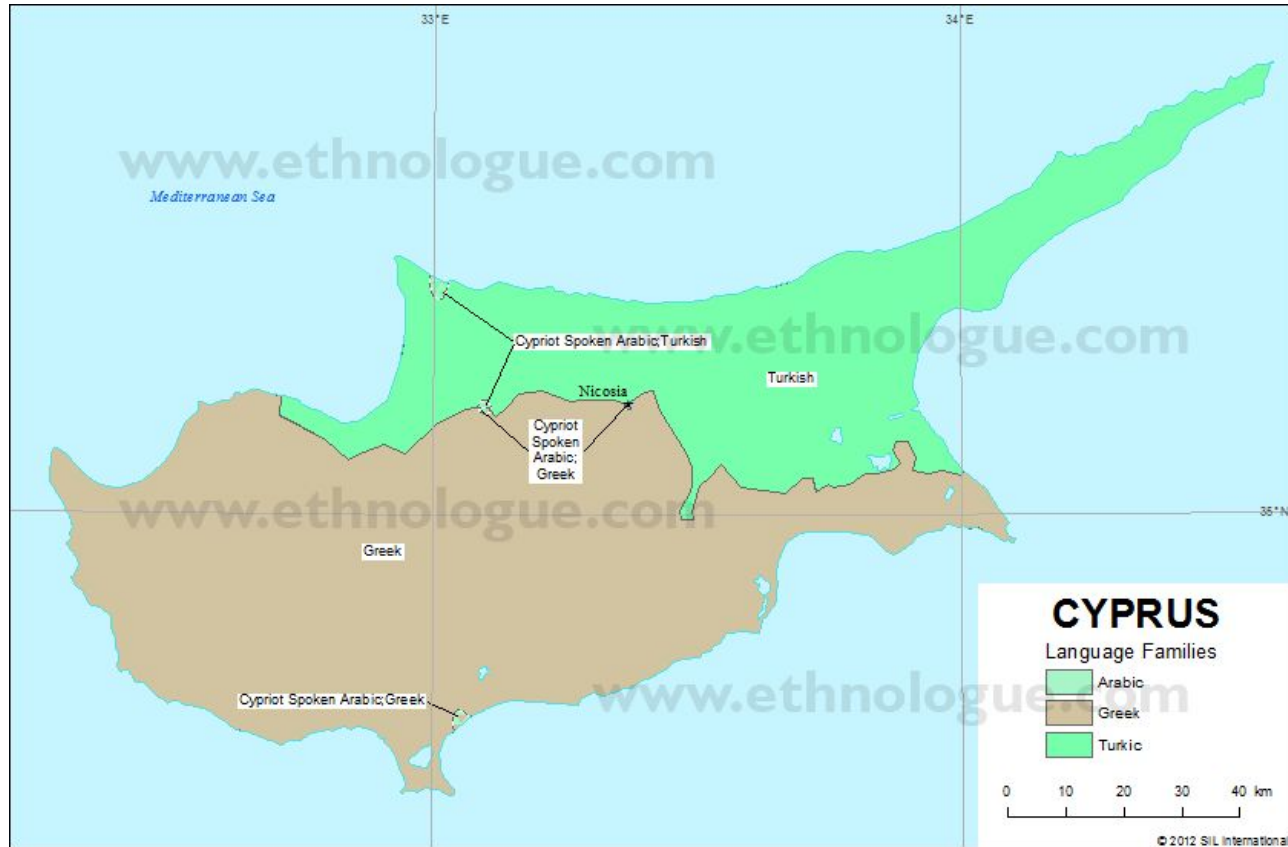
jazyk a identita: tu. na kypru

- tu. na kypru?
- kolonisti z anatie (konya, pobřeží)

jazyk a identita: tu. na kypru

- tu. na kypru?
- kolonisti z anolie (konya, pobřeží)
- komplexní “ekosystém”

jazyk a identita: tu. na kypru

jazyk a identita: tu. na kypru

- tu. na kypru?
- kolonisti z anolie (konya, pobřeží)
- komplexní “ekosystém”
- tu - gr - C* - ě a nekongruentní skupiny

jazyk a identita: tu. na kypru

- tu. na kypru?
- kolonisti z anolie (konya, pobřeží)
- komplexní “ekosystém”
- tu - gr - C* - ě a nekongruentní skupiny
- jazykový kontakt

jazyk a identita: tu. na kypru

- uk koloniální správa a komplex “mateřských” zemí
- tu-cy nacionalismus
- funkce jazyka jako symbolu identity

jazyk a identita: tu. na kypru

- uk koloniální správa a komplex “mateřských” zemí
- tu-cy nacionalismus
- funkce jazyka jako symbolu identity
  - cy muslimové: identifikace jako tu.

jazyk a identita: tu. na kypru

- uk koloniální správa a komplex “mateřských” zemí
- cy tu nacionalismus
- funkce jazyka jako symbolu identity
  - cy muslimové: identifikace jako tu.
  - tu. jazyková reforma > latinka a öz türkçe
  - učebnice a učitelé z tc

jazyk a identita: tu. na kypru

- uk koloniální správa a komplex “mateřských” zemí
- cy tu nacionalismus
- funkce jazyka jako symbolu identity
  - cy muslimové: identifikace jako tu.
  - tu. jazyková reforma > latinka a öz türkçe
  - učebnice a učitelé z tc
  - po 1948 podpora kulturní komunikace mezi tc a cy tu
  - 1950s požadavek na dělení ostrova
  - centrální role jazyka

jazyk a identita: tu. na kypru

- uk koloniální správa a komplex “mateřských” zemí
- cy tu nacionalismus
- funkce jazyka jako symbolu identity
- centrální role jazyka
  - vatandaş türkçe konuş
  - vzdělávací kampaň > jazykové kurzy + pobyty na tc univerzitách
  - tc kultura
  - nová jména
  - napětí mezi cy tu. a tc tu.

jazyk a identita: tu. na kypru

- uk koloniální správa a komplex “mateřských” zemí
- cy tu nacionalismus
- funkce jazyka jako symbolu identity
- centrální role jazyka
  - vatandaş türkçe konuş
  - vzdělávací kampaň > jazykové kurzy + pobyty na tc univerzitách
  - tc kultura
  - nová jména
  - napětí mezi cy tu. a tc tu. > diglotická situace

jazyk a identita: tu. na kypru

jazyk a identita: tu. na kypru

- uk koloniální správa a komplex “mateřských” zemí
- cy tu nacionalismus
- funkce jazyka jako symbolu identity
- centrální role jazyka
  - vatandaş türkçe konuş
  - vzdělávací kampaň > jazykové kurzy + pobyty na tc univerzitách
  - tc kultura
  - nová jména
  - napětí mezi cy tu. a tc tu. > diglotická situace
  - nová identita po 1974 > na cy tu. není nic cy
  - po kontaktu s tc realitou zpětná cy sebeidentifikace a využití cy tu.
    - tc tu. vlastním rozhodnutím > tc tu. direktivně > návrat k dialektu

jazyk a identita: tu. na kypru

- uk koloniální správa a komplex “mateřských” zemí
- cy tu nacionalismus
- funkce jazyka jako symbolu identity
- centrální role jazyka
- jazyková politika na obou stranách

intermezzo: klasifikace tu. dialektů

- rumeli

- batı rumeli
- doğu rumeli

Mollova, Németh (1981)'in tasnifine büyük oranda katılmakla birlikte, onun sınıflandırmasını kendisine göre tamamlamış, Balkan Türk ağızlarını Németh'ten farklı olarak iki değil de, *Batı uç zonu*, *Doğu Rodoplar zonu* ve *Merkez zon* olmak üzere üç ağız bölgesine ayırmıştır (Mollova 1999).

- anadolu

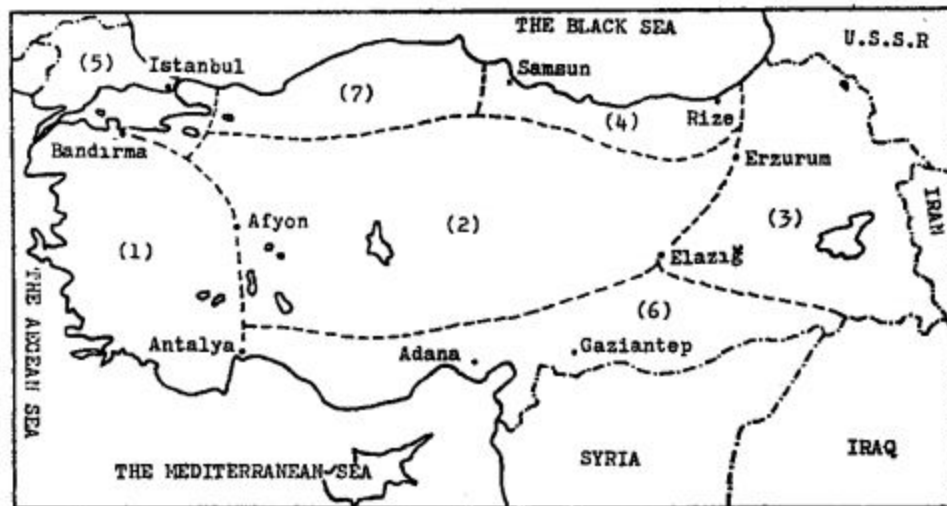
1. B. 2. Ahmet Caferoğlu Tasnifi (1959)

1. Güneybatı ağızları (Bandırma'dan Antalya civarlarına kadar)
2. Orta Anadolu ağızları (Afyon'dan Elazığ ve Erzurum'a kadar)
3. Doğu ağızları (Elazığ ve Erzurum'dan doğu sınırına kadar)
4. Kuzeydoğu ağızları (Samsun'dan Rize'ye kadar)
5. Güneydoğu ağızları (Gaziantep, Adana, Antalya ve civarı)
6. Kastamonu

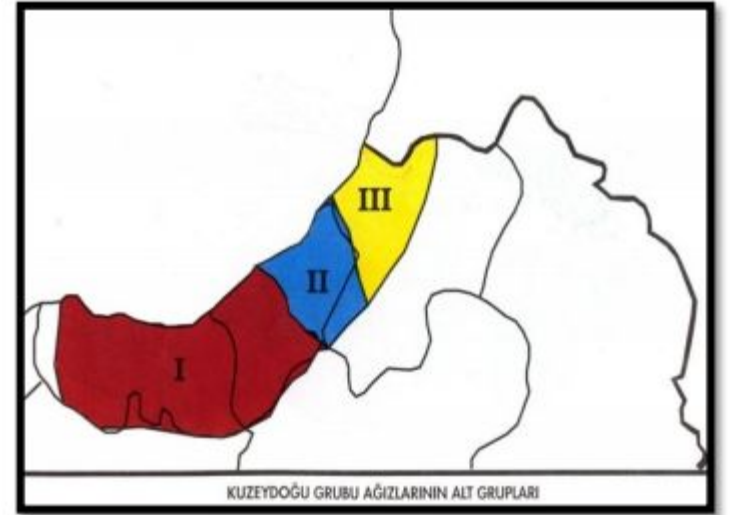
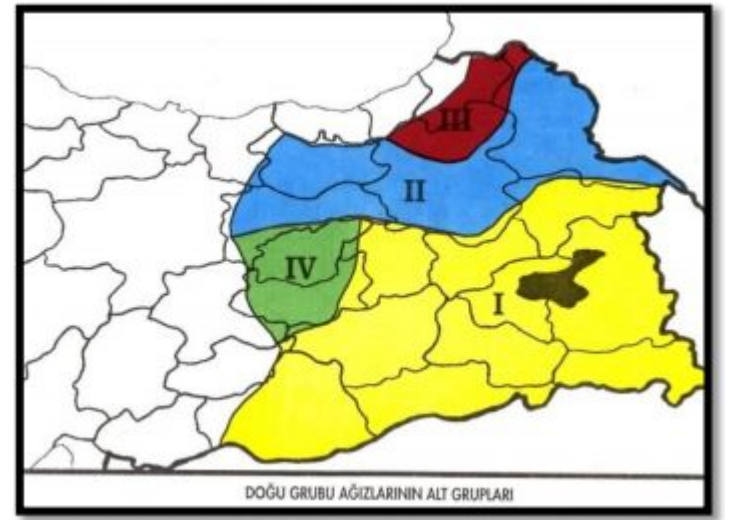
- kıbrıs - suriye - irak

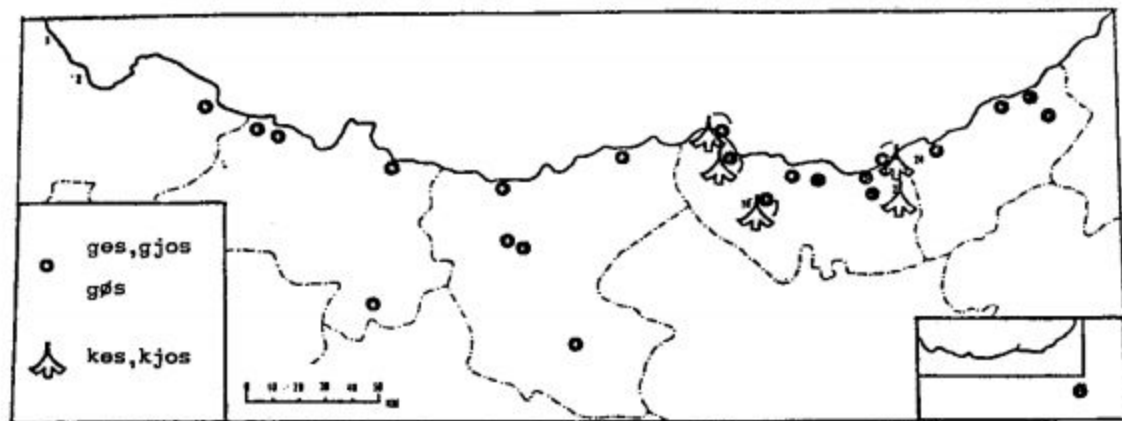
- (1) the south-western dialects
- (2) the central Anatolian dialects
- (3) the eastern dialects
- (4) the north-eastern Black Sea dialects
- (5) the Rumelian dialects
- (6) the south-eastern dialects
- (7) the Kastamonu dialects (Caferoğlu 1959 : 239)

leyla
karahan

Map 8. 'eye'

cy tu.

- vznik smíšením několika anatolských dialektů + kontakt s řečtinou
- typické rysy:
  - sonorizace (nabývání znělosti): dogdor (doktor) - garıgoca karıkoca
  - jiná asimilace znělosti: yabdılar (yaptılar) - addı (attı)
  - širší užívání -k jako koncovky 1pl u sloves: gideceyik (gideceğiz) - derik (deriz/diyoruz)
  - zachování zavřeného e a velární nazály: dédi (dedi) - geldîñ (geldin)
  - ç > ş: geşdi (geçti)
  - ş u místních demonstrativ: buraşta - oraştan
  - přípona -y/inan (druhá slabika neharmonická) místo ile: neyinan (neyle) - Aliynan (Ali'yle)
  - důslednější harmonie: vakıt (vakit) - babış (pabuç) - saatda (saatte)
  - krácení původně dlouhých vokálů v cizích slovech: lazım (lâzım) tarih (târih)

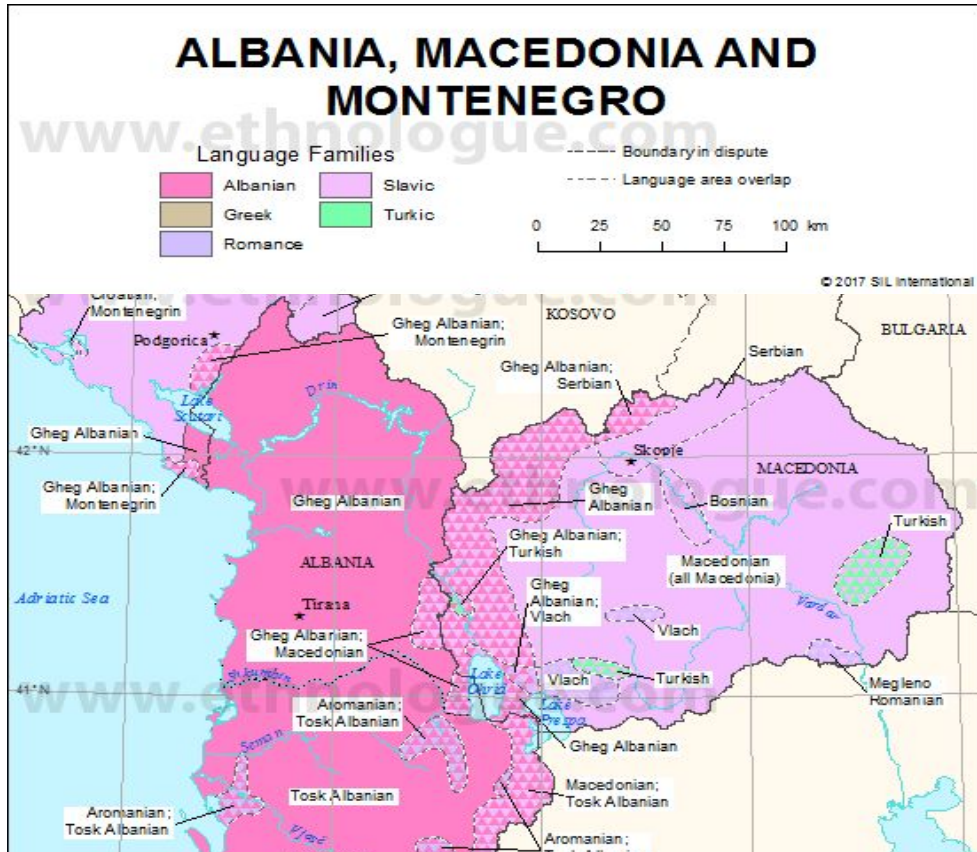
cy tu.

- rysy získané (či posílené) kontaktem
  - neexistuje přítomný čas na -yor > užívá se aorist
  - neuvžívá se tázací slovo *mi*: bubañ evdedir? (baban evde mi?)
  - nevyjadřuje se rozdíl v evidencialitě (přímo zažitá vs zprostředkovaná událost): güya casuslug yabdılar da onun için lokaba addılar genneri (güya casusluk yapmışlar, onun için onları hapse attılar) *prý dělali špionáž, proto je uvěznili (lokab < eng. lock-up)*
  - slovosled podmět - přísudek - předmět je bezpříznakový: üç dörd gün sora döv gene gider gocagarının kapuya (üç dört gün sonra dev gene karı kocanın kapısına gider) *za tři čtyři dny přijde obr k manželům znova*
  - používání optativu ve funkci ř. subjunktivu (např. místo infinitivu) gorkarım dédi bu saatda gideyim duzla'ya dédi (bu saatte Tuzla'ya gitmekten korkuyorum dedi)
  - “indoevropské” vedlejší věty annaddı hani giddi okula (okula gittiğini anlattı) *vyprávěl, že šel do školy*
- ukázka (z mnou blíže nezkoumané série reportáží, rozhovory s cy. turky, některé jevy jsou docela dobře slyšet)

důsledky jazykového kontaktu: tu. v makedonii

- mc jako jádro balkánského jazykového svazu
- stabilní a vitální tu. menšina (hranice s albánií a kosovem + v)
- tu. v jugoslávii
- tu. rozšířená i mezi ostatní mluvčí

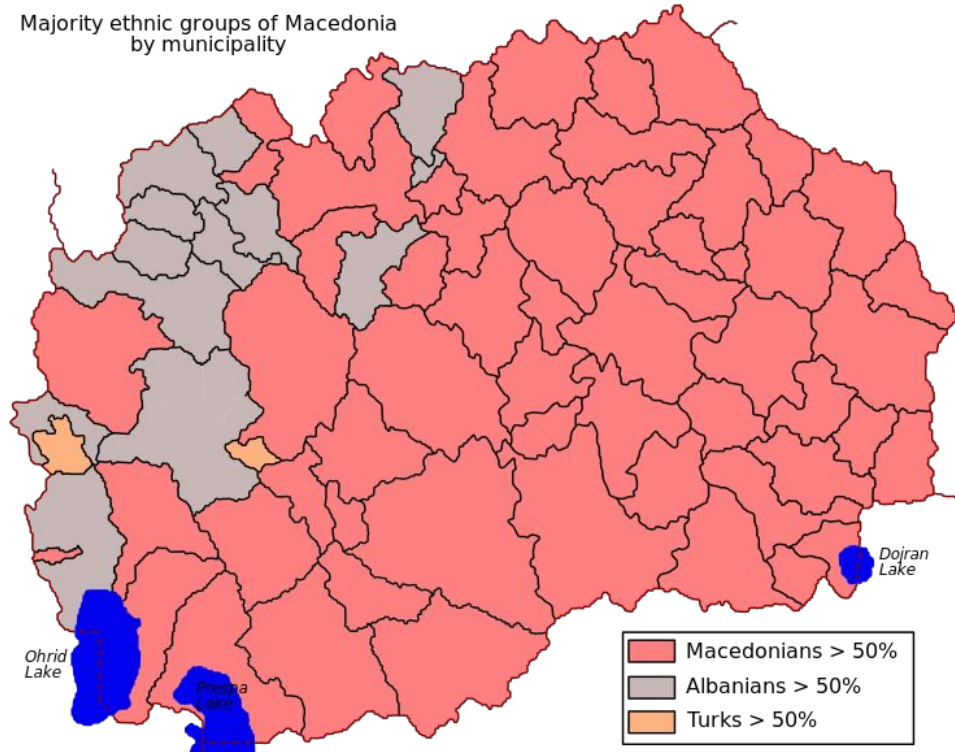
důsledky jazykového kontaktu: tu. v makedonii

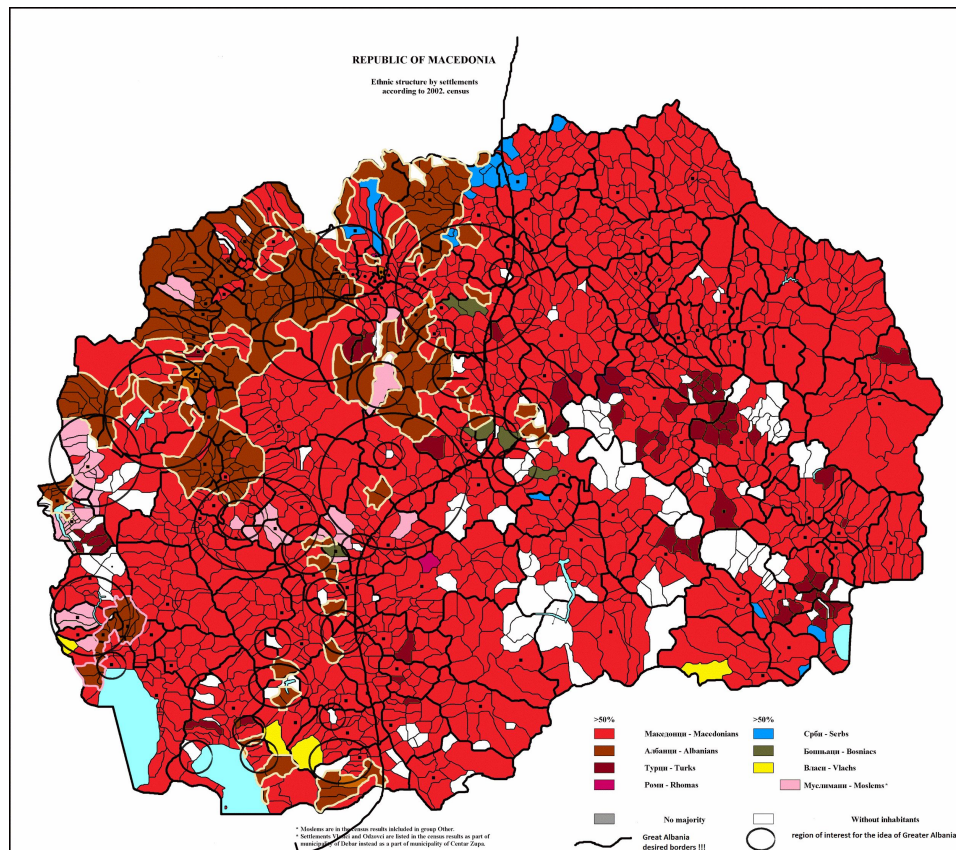

důsledky jazykového kontaktu: tu. v makedonii

Majority ethnic groups of Macedonia
by municipality

důsledky jazykového kontaktu: tu. v makedonii

důsledky jazykového kontaktu: tu. v makedonii

- mc jako jádro balkánského jazykového svazu
- stabilní a vitální tu. menšina (hranice s albánií a kosovem)
- tu. v jugoslávii
- tu. rozšířená i mezi ostatní mluvčí
- vliv tu. na mc. a opačně

mc tu.

- západorumelské dialekty (batı rumeli ağızları)
- typické rysy skupiny:
  - vysoké vokály na konci slova > -i küpri köprü buldi buldu alti altı (může být posíleno kontaktem - v mc a albánštině nominativ na konsonant nebo -i)
  - invariabilní -miş (evidencialita / perfektivní participia) almiş almiş olmiş olmuş ülmüş ölmüş
  - ö > ü küpri köprü güz göz gürdüm gördüm büüle böyle (ö se jako jediné nevyskytuje v žádném z ostatních jazyků oblasti)
  - ö/ü často > o/u uç uç boyle böyle duçan dükkan (ostatní jazyky až na výjimky nemají přední labializované vokály)
  - zachování -g- místo tu. ğ sogan soğan dag dağ düğün düğün

mc tu.

- západorumelské dialekty (batı rumeli ağızları)
- typické rysy skupiny:
  - sufixy s a/e harmonií často jeden invariantní tvar: cürmiş (görmüş) - yemişlar (yemişler) - alırsa (alırsa, jestli vezme) (kontaktové situace obecně přejou ubývání vokální harmonie)
  - şimdiki zaman na -y místo -yor: yapay (yapıyor) - alaysın (alıyorsun) - gideysık (gidiyoruz) - okumay (okumuyor) - gelii < geliy (geliyor)
  - nestabilní vysoké nelabializované vokály: evimin (evimin) - cittim (gittim) - sizin (sizin)
  - ztráta h ve různých pozicích: oca (hoca) - paali (pahalı) - saba (sabah) (sdílený rys s netu. jazyky)
  - výrazná palatalizace k/g v kontextu předních vokálů (změna na k^j g^j / ç c / t' d'): üşçüp (üşküp) - şeçer (şeker) - cürmiş (görmüş) (sdílený rys - realizace odpovídá místní netu. variantě - e.g. mc k^j-g^j (za cs c-z nebo bg št-žd))

mc tu.

- další rysy dané kontaktem:

- v hláskovém systému existuje ts (přejímky): yalanciça (yalancı kadın) - muzaferiça (muzaffer'in karısı)
- přípustné iniciální klastry: spanak (ıspanak) - gra < grah (bezelye)
- zjednodušování geminát (dlouhých konsonantů): eli (elli) - akılı (akıllı) - tefik (Tevfik)
- přejaté derivační přípony pro feminina -ka / -iça a diminutivní -çe a -o: kışçe (kız) - namususka (< namussuz, prostitutka) - çoyçe (çocuk) - çingenka (çingene) - haso (Hasan) - dedo (dede)
- jedna přípona pro dativ a lokativ: gittik selanikte (Selanik'e gittik) - üşçüpte cidam (Üsküp'e gidelim) - bizde cel (bize gel)
- opačný sled v posesivní konstrukci (genitiv v postpozici), možno i ablativem: familiasi adamın (adamın ailesi) - babasi alinin (Ali'nin babası) - kıskardeşi güvegiden (damadın kız kardeşi) (cf. familijata na čovekot)

mc tu.

- další rysy dané kontaktem:

- základní slovosled = podmět - přísudek - předmět: babası alinin her gün gider pazara alsın alma (Ali'nin babası her gün pazara elma almaya gider) - gideys mi sinemaya (sinemaya gidiyor muyuz)
- "indoevropské" vedlejší věty: cetir o çitabi ne verdim sana (sana verdiğim kitabı getir, přines knihu, kterou jsem ti dal) - sıkılmış niçin padişadan bir ay mektup yogimiş (~ padişaktan bir aydır mektup olmadığı için sıkılmış, byl nešťastný, protože už měsíc od sultána nepřišel dopis)
- bu cece celemem se çok var işim (çok işim olduğu için bu gece gelemem, dnes večer nemůžu přijít, protože mám hodně práce) (ne jako spojka podle što, se = spojka přejatá z albánštiny)

mc tu.

- další rysy dané kontaktem:
  - optativ ve funkci subjunktivu (místo infinitivních konstrukcí): başladı yalan söylese (yalan söylemeye başladı) - ben seni isterim şimdi bir müneccim olasın (şimdi bir müneccim olmanı isterim, ted' chci, abys byl hvězdář) - unutma gidesin recep agalara (Recep Ağalar'a gitmeyi unutma) - lazımdır çalışalım (çalışmamız lazım)
  - jmenný predikát podobný typu *X je Y*: eroldur iyi öğrenci (Erol iyi bir öğrenci(dir)) - siz idiniz evde (evdeydiniz, cf. evde idim ve starších tu. textech < imek < původně sloveso är- *být*) - sen ısın küçük bir kışçe (sen küçük bir kızsın)
  - lexikon: mačka (kedi) - skara (ızgara, přejímka z tu. do mc a z mc do mc tu.) - parno (kalorifer)
- tragediya (felaket)
- ukázky: [první](#), [druhá](#)

krátce k turkickým jazykům v
postsovětském prostoru

přehled vývoje

- postupné začleňování turkofonních oblastí do ruska v 19. ruský turkestán + bucharský a chívský chanát
- první školy - civilizační mise s cílem náboženské a jazykové asimilace
  - existence tradičních medres + ruské misijní činnosti + regionální poptávky na reformované školství
  - ruskojazyčné školy pro etnické rusy a vyškolení vybraných místních elit + bilingvní školy (začátek studia v regionálním jazyce + vyšší studium rusky)
- bolševická revoluce: svazové republiky > vytvořeny národnostní státy s hranicemi (svrchu) + spisovné jazyky > výběr jedné variety, která se stala jazykem školství, kultury a správy pro všechny

přehled vývoje

- 2 fáze vývoje v sovětské době:
- 1) коренизация - vývoj společnosti k jednomu socialistickému “mezinárodu” skrze národní státy > program na podporu kulturní emancipace v regionálních jazycích:
  - modifikace písma > zjednodušené arabské > latinka (ya□alif ~ yeni elifba; sjednocená turkická abeceda) - koordinovaně, po diskuzích (turkologický kongres v baku)
  - produkce učebnic a učitelů v regionálních jazycích
  - rekrutování regionálních kádrů a práce správy v regiojazycích > problémy = nízká gramotnost + teprve vznikající spisovné jazyky + neochota etnických rusů učit se regiojazyky

přehled vývoje

- 2 fáze vývoje v sovětské době:
- 2) od 30. let tlumení jazykové emancipace a postupující rusifikace (слияние)
  - přechod na cyrilici - nekoordinovaně, v rukou místní správy, různé znaky pro tytéž zvuky v různých jazycích (např. velární nazála: Ң / Н / НГ / НЪ)
  - ubývání školství v regiojazycích > povinná ruština pro všechny
  - školství a správa v regiojazycích především na venkově
  - dominance ru. ve veřejném prostoru (ks, armáda, hospodářství, ...)
  - podpora asymetrického bilingvismu
  - přejímky z ruštiny (rychlý růst)
  - v kontextu měst často rusofonní většina + tlak na eliminaci regiojazyků z veřejného prostoru

současná situace v CA státech

- od gorbačova:
  - jazyk jako symbol a hlavní konstitutivní prvek identity
  - odklon od ru. a (často) ideologická a deklamativní podpora národních jazyků
  - do 1992 ve všech CA republikách jazyk titulární národnosti ústavou jako jazyk státní
  - ruština dál hraje větší či menší roli - různé trajektorie vývoje závislé na charakteru režimu, demografických, geografických a ekonomických faktorech
  - škála jazykových politik podle míry agresivity, nacionalismu a exkluze: turkmenistán > uzbekistán > kyrgyzstán > kazachstán
  - všude snaha o rozšíření domén užívání regiojazyka + jeho znalostí titulárními i ostatními národnostmi > jsou-li, investice do vzdělání v regiojazycích a zmenšení role ru. ve státní správě

kazachstán

- velká ruská/rusofonní menšina
- množství rusofonních kazachů (monolingválů)
- kazaština = státní jazyk - ru. = jazyk přípustný v oficiální komunikaci, na roveň s kaza.
- rozšiřování výuky v kaza. + migrace z venkovských oblastí do měst
- státní správa často dál ru.
- kandidát na prezidenta musí projít testem z kaza.
- dlouhé diskuze o zavedení latinky, poslední návrh 2017/18 s deadline v 2025

kyrgyzstán

- značná část rusofonního obyvatelstva odešla
- ru. jako oficiální jazyk
- o latince se téměř neuvažovalo
- ru. hraje velkou roli i přes umenšenou přítomnost rusů
- chudá země > nejsou prostředky na jazykové plánování
- správa de facto vedena v ru.
- nejvyšší reprezentanti státu musejí mluvit krg.
- vyšší vzdělání často v ru.
- přítomnost velké uzbecké menšiny (nemá přiznaný zvláštní status)

uzbekistán

- nacionalistický projekt na budování identity > návaznost na čagatajskou literaturu a timurský stát
- ru. nemá zvláštní status
- přechod na latinku vyhlášen '93 > školství do 2005 - státní portály v lat i cyr
- rel malá ru. menšina + rel nechudoba > příznivé podmínky pro víc nacionalistickou a míň inkluzivní jazykovou politiku

turkmenistán

- nejvíc exkluzivní a nacionalistický národní projekt
- přechod na latinku oznámen '93 - pomalu > skokově v '99
- ru. není ve školách povinná
- ne-tkm školy přešly na výuku v tkm nebo přibyla jazyková výuka
- (státní) terc. vzdělání v tkm
- protěžování tkm kultury (prvky na školních uniformách)
- faktory ve prospěch nac. jaz. politiky = nej autoritářský režim + rel vzdálenost od ru. + rel bohatství